

„Életünk a legboldogabb nekünk”

Dokumentumok Galgóczi Erzsébet pályaképehez

A Kossuth-díjas író 1989. május 20-án halt meg, három hónappal ötvenkilencedik születésnapja előtt. A történelmi változásoktól megbolydult országot akkor már sokféle politikai érdekek osztotta meg, de a ménfőcsanaki ravatalnál megrendülten hajtott fejet mindenki, akit ennek az írónak a tényfeltáró tisztessége, részrehajlást nem tűró következetessége, dacos emberszeretete megérintett. Galgóczi Erzsébet realista író volt, akit az emberiség fejlődéséről hírelt legszebb ideálok sem tudtak rábírní arra, hogy másnak rajzolja az életet, mint amilyennek megtapasztalta. De nem csaltak-e a tapasztalatai? Tiszta volt-e a látása? Egész írópályája minden állomásánál feltette önmagának ezeket a kérdéseket, és szakadatlan ellenőrizte és újra ellenőrizte állításait. Mi készítette erre? Nyilván tehetségének természetében rejlik a titok, mert különben minden más azt sugallta, hogy a korszak hivatalos irányítóinak kedvence legyen: sokgyerekes parasztszaládból jött a főiskolára, ott eminens tanuló lett, hitt a szocializmusban, tudott írni – igazán csak annyi kellett volna, hogy ne akadjon fönn folyvást az elvétve még előforduló túlkapaszkodásokon. De fönnakadt, de szóvá tette, de bizonyította, hogy nem csak egyszeri és nem csak helyi, és 1956 őszén be is bizonyosodott, hogy jól látta, amit mindújra szóvá tett. Kiderült az igazság – és beleroppant az ország. Galgóczi Erzsébetnek pedig látnia kellett, hogy semmilyen más jóra nincs kilátás, csak arra, amire az emberek képesek. És megtapasztalta, hogy igen, jók is, rosszak is, alkalom, választás, szabadság dolga.

66 Írópályája a 60-as évektől teljeseedik ki, ezt koronázza meg az 1984-ben megjelent *Vid-ravas*. Mi most mégis a pályakezdés, a főiskolai évek dokumentumait citáljuk: megvilágíthatják, hogy miféle próbatételeknek volt kitéve még a „kedvenc káder” is, ha valóban hitt a szabad önkitaljesítésről meghirdetett tanokban. Legtöbbit a Csontos Magdához – közel egy évtizeden át – írt levelekből idézzük. Kihagytuk azokat a részleteket, amelyek sérthetik az érintettek személyiségi jogait, vagy nyilvánosság elé nem való intimitásokat taglalnak. Válogatásunkkor figyelemmel voltunk arra is, hogy az író meghagyása szerint nem tekinthetők meg Galgóczi tizenöt éves korától haláláig vezetett naplójeljegyzései; levelei tehát csak úgy és annyiban hitelesek, amennyire a címzettnek ő szánta azokat.

B. E.

Ménfő, 1950. ápr. 20.

Kedves Csonti!¹

Bizonyára meglepődsz a leveleimen, s talán első pillanatban nem is kellemesen, hiszen már régen kiábrándultál belőlem, s elkönyveltél valószínűleg a Mányoki mellé, mint „rohadtat”, s csodálkozol magadon, hogy tudtál így félreismerni valakit. Most megint csalódást fogok okozni, mert mégsem olyan vagyok, amilyennek hiszel, de ez a csalódás valamivel kellemesebb lesz.

Ezzel már meg is magyaráztam, hogy miért írok. Nem akarom, hogy félreismerj; szeretném, ha megértenél. Tartozom neked ezzel a levéllel, lelkiismereti kényszer a megírása, mert szeretlek, és tudom, hogy fájdalmat okoztam neked. Mert a csalódás szénszékere az egyetlen – ahogy Gábor Andor írja –, ahol minden új szál számít, a tízezredik is éppúgy megterheli a lelket, mint az első.

Miután elolvastad a leveletem, s mielőtt megírnád a választ: olvasd el a Művelt Nép májusi számát. Benne van egy novellám, amit az MINSz „Felszabadulás” irodalmi pályázatára küldtem be, s ami olyan jó, hogy – előreláthatólag – a pályadíj esélyese.² Miután elolvastad, próbáld megérteni, hogy miért hagytam ott az egye-

¹ Csontos Magda (1929–) tanár, újságíró.

² A győztes novella eredeti címe egy partizándal refrénje volt: „Életünk a legboldogabb nekünk...”

temet. Hiszen ez rohadt opportunizmus volt, akkor is, ha nem is volt kilátásom szülői támogatásra. Hiszen ha a tanárság lett volna az életem célja, akkor átve-rekszem magam ezen az öt éven mindenféle támogatás nélkül, sőt akadályok ellen is. De én már tíz évvel ezelőtt író akartam lenni. Hát akkor, mondd, mért próbáltam volna mindennap újra és újra fölhengeríteni a „sziszifuszi követ” arra a hegy-re, ahova nem is akartam feljutni? Az egyetemen sok volt a tanulnivaló, ugyanak-kor éreztem, hogy nekem írnom kell, mert repül felettem az idő, s a lehetőség, hogy író legyek, egyre messzebb van. Nekem írnom kell! – ez volt bennem folyton. De a tanulástól nem értem rá írni, s az írás miatt nem volt kedvem tanulni. Amellett folyton bántott a lelkiismeret, hogy hátha hiába pocsókolom el a legdrágább időmet, hiszen az sem biztos, hogy van tehetségem. Ez a konfliktus egészen meg-bénított. Otthon örültek volna neki, ha hazamegyek – a már fentebb jelzett oknál fogva –, de hazamenni nem akartam, mert tudtam, hogy a falu, különösen az én környezetem, lehúzza a maga nivójára az embert – még most is.

Emlékszel rá, tavaly, mikor egyszer nagyon leégtem a DiSZ-ben, te ezzel az idé-zettel vertél belém lelket: „akármekkora is az örök túlerő, még mindig érdekesebb vakmerőnek, mint gyávának és megalkuvónak lenni”. Nos, mikor már zsákutcába jutottam az egyetemet és a falut illetve egyaránt, mint távoli világítótorony, úgy állt előttem a gyár. Mutatta az utat, hogy merre kell mennem.

Hogy jó utat mutatott, bizonyítja az eredmény, amit elértem. Nemcsak az írás te-rén – hiszen nem tudtam volna megírni azt a novellát, ha saját magam a munká-mon keresztül meg nem változom. Csonti, én úgy érzem, hogy csak most lettem iga-zán kommunista. A munka tett azzá, a munkások, a munkásosztály, s annak élcsa-pata: a Párt. 5 hónapja dolgozom a gyárban, mint *vasesztergályos* átképzős, fix fizeté-sem van a termeléstől függetlenül, s mégis: ápr. 4-re 120%-ot ajánlottam fel, 150%-ra teljesítettem, máj. 1-re 180%-ot ajánlottam fel, s teljesíteni fogom, s volt már egy-két nap 300%-om is. Tudod, hogy vagyok olyan büszke rá, mint a novellámra?

Persze, a gyárról és a munkásokról nemcsak ennyi írnivalóm van. Köteteket fo-gok rólok írni. De ide nem fér több.

Neked már Pesten is sokszor akartam beszélni erről. De féltem, hogy nem ér-tesz meg. Azért inkább vállaltam, hogy egy időre kiábrándulj belőlem. De úgy-e, most már megértesz? Úgy-e, most már nem tartasz „hisztis polgárlánynak”?

Csontikám, miután elolvastad a novellám, válaszolj, írd meg róla a véleménye-det, s rólam is, s írd meg, hogy vagy, hogy változott meg az életed az egyetemen a VKM leleplezése után.

Leveledet várva szeretettel üdvözöl
Galgóczi Erzsébet ifjúmunkás vasesztergályos

1951. jún. 18.

(...) Egészen szárazon és röviden közlöm veled, hogy mi történt velem az utolsó hónapokban:

1. A pártcsoport nem ajánlott tagnak

Okok: – politikai, eszmei fejletlenség (szovjet ösztöndíj visszautasítása még an-nak idején)

– önzés, individualizmus, az egyéni érdek tekintése (nem akartam dolgozni a lapnál, pedig Párt-határozat volt.)

– fegyelmezetlenség, szorgalom, rendszeres munka hiánya (120 óra igazolatlan, éjszakázások stb.)

– nem tudok beilleszkedni a kollektívába.

2. A Szépirodalmi nem adja ki a kötetemet.

Indok: rossz külön-külön minden novella

rossz együtt a novelláskötet

3. Reménytelenül szerelmes vagyok egy tanáromba, a Nemzeti egyik főrendező-jébe

Egyébként: jeles kollokviumok, jeles rostavizsga s két új novella a Csillagban és az Irod. Újságban.

Egyelőre: gyomoridegesség, állandó fejfájás, étvágytalanság, munka- és tanulás-undor.

Perspektíva: nagyon sok tanulás (egyelőre orosz nyelv), olvasás, és jó novellák írása.

51. jún. 20.

Csontikám!

Két nap telt el közben – mivel még úgysem adtam fel a levelet, tájékoztatásul megírom a közben történt dolgokat.

1. Behívatott Máté elvtárs,³ az Írószöv. párttitkára, s a következő hízelgő jelzőket mondta rám: önző, egocentrikus, felelőtlen, rossz értelemben könnyed, azaz: léha, politikailag fejletlen, helyenként az ellenség hangja szólal meg az írásaimban, beképzelt vagyok, s öntelt. (Mellesleg: most beszélt velem másodszer életében, s nem tudom, honnan szerezte az információit.) Ja, és még egy: az erkölcsi fel fogásom zárdajellegű, és mióta Pesten vagyok, nem fejlődtem!!!

2. Írtak otthonról, a málna ujjnyi vastagon a földön, nyakukon az aratás, a kapálások; az öcséim szakmai gyakorlaton vannak Inotán és Szolnokon; csak a bátyám van otthon dolgozni – csomagoljak és siessek haza.

3. Megmondtam a tanáromnak, hogy szeretem, és ő is megmondta, hogy nem szeret.

Fizikai állapot: étvágytalanság, éjjel nem tudok aludni, nappal halálosan fáradt vagyok, és fáj a fejem, és remeg a gyomrom, és tanulni kéne, és nem tudok tanulni.

Lelkiállapot: ha minden igaz, amit nekem ebben a hónapban elvtársi kritikaként mondtak, akkor én egy szemét ember vagyok, ellenforradalmár, individualista, aki nem érdemli meg még azt a két falat kenyeret sem, amit naponként magába tud kényszeríteni – ha nem mind igaz, és nem így igaz, akkor nem tudom, kiknek v. kiknek az érdeke, hogy engem összetörjenek.

Szép az élet, úgy-e, Csonti?

68 1951. jún 30.

Csontikám!

A múltkori levelem az első elkészeredésemben írtam. Ill. nem az elsőben, hanem akkor, amikor már minden összejött. Réges-régen tisztáztam magamban mind-egyiket – de azért jólesett a leveled is. Hogy megnyugtassalak, neked is megírom, milyen megállapodásra jutottam.

1. A pártcsoport-értekezlet határozata csak az első pillanatban keserített el. Aztán gondolkodtam, olvastam, beszéltem elvtársakkal, és rájöttem, hogy igazuk van. Soha nem tudtam volna a valódi értékén értékelni a párttagságot, ha most felvesznek. Így igen. A kritikájuk nagy része helyes. Egy-két hibát elkövettek: a) valóban nem vetődött föl a pártcsoport felelőssége, b) még egy mellékmondat sem esett emberi s írói fejlődéséről – pedig sokat fejlődtem, mióta Pesten vagyok, c) szó sem volt a pozitív tulajdonságaimról – pedig vannak, úgy-e? – és ha nincsenek, akkor pedig mi a biztosíték, hogy belőlem valamikor párttag lesz? – Szóval, ezek voltak a hibák, de a Katona⁴ és a pártcsoport sem ex cathedra, úgy-e?

2. Máté és a Tardos legjobb barátok, és a kritikának igen-olyan íze volt, hogy engem most észre kellett egy kicsit téríteni. Meg kell bosszulni. Persze sok volt benne az igazság is – de tudod, hogy van az ember! Első pillanatban elkészeredik, igazságtalannak érzi – aztán gondolkodik, rájön, mi igaz belőle, s mi nem.

3. A Szépirodalmi viszont nem értem. Vagy az irod. folyóiratainknak túlságosan alacsony a nivója, vagy a könyvkiadó állítja olyan magasra a mércét, amelynek a veszélyéről Révai elvtárs beszélt az írókongresszuson. Hát szóval mindegy. Két dolog vigasztal. Egy: letolom miatta az Aczelt,⁵ kettő: jövő könyvnapon leg-

³ Máté György (1913–1990) 1950–53 között az Írószövetség MDP-szervezetének titkára.

⁴ Katona Éva (1924–1994) újságíró; ekkor a Szabad Ifjúság főszerkesztő-helyettese.

⁵ Aczél Tamás (1921–1994) író, újságíró; A szabadság árnyékában című regényére 1949-ben Kossuth-, 1952-ben Sztálin-díjat kapott. 1950–53 között a Csillag szerkesztője, a Színművészeti Főiskola tanára is.

alább egy normális kötettel jelentkezem. Most már úgy sincs bennem olyan türelmetlenség, mint volt – tudom, hogy tehetséges vagyok, de azt is tudom, hogy sokat kell tanulnom – és az időt ki kell várni. Ugyis csak 21 éves vagyok – nem igaz, Csonti? 21 éves vagyok és *nagyon szép az élet*.

Azt pedig kikérem magamnak, hogy egyáltalán eszembe jutott volna Moszkvát elcserélni Ménfőcsanakkkal. Egyáltalán meg se fordult a fejemben. Csontikám, hát így bízol a fejlődésben? Ha mindez az ősszel történik, vagy akár a télen, nyilván habozás nélkül hazamegyek. De most már úgy van, ahogy írtad: ha akarnának, se tudnának összetörni. (Most aztán lehetsz pincsikutya! De akkor ki szoptatja a fiadat?) (...)

Egyébként most jöttem vissza Ménfőről. A vizsga utáni napon ágyban maradtam, s az orvosunk azt mondta, egy hétig feküdnöm kell. Megkértem, hogy inkább engedjen haza. Otthon málnát szedtem, kapáltam, fejeltem, futballoztam, bicikliztem, vitatkoztam, ettem és aludtam. Mást nem csináltam. Ez volt a jelszóm: Nem írok, nem olvasok, / Én magyar író vagyok (vagy leszek – egyre megy).

Most aztán kívül barna vagyok, mint a csokoládé, belül tele munkakedvvel. A Kosevojban most már 16 oroszóránk van hetenként, a kimenőnk – reggel 8-tól éjfélig – megmaradt, s július végén vizsgázunk. Eddig 4 győri haver jön felvételre – mind megígérte, hogy meglátogat. Holnap lesz az évzárónk – még utoljára beszéllek a srácokkal –, nagyon megszerettem őket, s talán a „szerelmemmel” is. Egyébként nem a Gellért, hanem Marton⁶. Ez se volt igazi szerelem. Eleinte sok gondolatot lefogalmta, de a kölcsönös vallomás – úgy látszik eddig – gyors és eredményes gyógy mód volt, a kisujjam se fáj azóta miatta. Persze nem tudom, mit érzek, ha holnap meglátom, ugyanis másfél hete – mióta hazamentem – nem láttam. Reméljük a legjobbakat. (...)

1951. júl. 12.

(...) Önző érdekből írok. Vagy inkább szükségből.

A lényeg az, hogy egy krajcárom sincs, s arra sincs kilátásom, hogy az augusztusi ösztöndíjig lesz. Pedig mostanában igazán takarékosan élek – csak cigarettára kell pénz, egyébre nem –, de abból a 100 Ft ösztöndíjből mindössze 300 Ft-ot kellett kifizetnem, s hiába, elfogyott. A Sz. I.-re az nincs munka, de én se akarok nagyon dolgozni, mert van egy nagyszerű, nagy novella-témám, azt akarom megírni, nagyon szépen és szívből, míg ki nem megyek.

Nem tudom, olvastad-e a Csillagban és az Irodalmi Újságban, a Keleti Szél kritikáját. Csúnyán letoltak azért a novelláért. De majd kiheverem, s ezzel az új novellával akarok válaszolni a kritikára. Csak tudjam megírni úgy, ahogy szeretném.

Egyébként semmi különös újság nincs, még az, hogy az Egy kosár hazait kivittek a VII-re. Ez szép, mi?

Az orosz nyelv lassan, de megy. Már csak 5 hét, Csonti!!!!

(...) Az Oleg Kosevoj vizsgájára írtam egy elég jó jelenetet. Szerepelni is fogok benne. Csontikám, ha van pénzed, küldj egy szalmaszálat a vízbefúlónak. (...)

1951. nov. 3.

(...) Augusztus 29. óta, mióta visszamondták a szovjet ösztöndíjat, a te leveled a legnagyobb meglepetés az életemben. Én komolyan azt hittem, hogy nem írsz nekem többet, ezért is nem írtam. (...) Tudod, a szovjet ösztöndíj után – én legalábbis úgy éreztem – nagyon sok embernél „kegyvesztett” lettem... Másrészt ez a váratlan fordulat teljesen kiborított magamból, s ha én akkor átadom magam a csalódásnak, a panaszkodásnak, akkor könnyen lehet, hogy Ménfőn kötöttem volna ki – de most már végleg! (...)

Pillanatnyilag főiskolás vagyok, II. éves dramaturg. Ti. megkezdődött a drama-

⁶ Marton Endre (1917–1979) rendező, színiigazgató, 1950–74 között a Főiskola tanára is.

turg oktatás nálunk. A Földes⁷ és a Gyárfás⁸ tanít bennünket. Hat óra dramaturg-óránk van hetenként, plusz 32 óra egyéb. Hogy egy kis ízelítőt adjak a tanulnivalóinkból: dráma-, művészet-, magyarirod., világirod., magyar történet, nyelvtan-, filmismeret, színészi mesterség, orosz, francia, és persze marxizmus, katonai és politikai ismeretek. És még zeneismeret. Szép mi? (...)

1. Nem tudok írni. Témáim vannak, egyiket-másikat már öt hónapja írom, és nem tudom jól megírni. Egymás után adják vissza a folyóiratok a kézirataimat. Rosszak, laposak, unalmasak, sémaszerűek. Kezdetben megijedtem: elment volna a tehetségem, vagy nem is voltam tehetséges? (...) Keresem az okát:

1. Megnőttek az igények velem szemben, már „letelt a türelmi időszak”, én már nem vagyok „kezdő” író, muszáj jól írnom.

2. Az eddig tanult ismeretek még nem váltak véremmé, hogy fel tudjam őket használni, viszont tudom őket és gátolnak. Szóval az írói fejlődésem elmaradt a kritikaérzésem fejlődése mögött – ami állítólag törvényszerű jelenség ilyen esetben. No jó, ezt én megértettem, de gondolhatod, hogy nem vigasztalt meg, és azóta is gyötrődöm a témáimmal, rengeteg időt, energiát és szívet rájuk pazarolok, eredmény nélkül – de egyszerűen nem tudok nem írni.

2. (!) A másik, ami ezzel is kapcsolatban van: 260 Ft. ösztöndíjat kapok, ami a létminimumra nem elég. Év eleje óta csak ebédet eszem, villamossal járok, s majdnem teljesen leszoktam a feketéről és a cigarettáról. Újságírni nem érek rá a tanulás miatt, kedvem sincs hozzá, úgyhogy 5-től 30-ig csak akkor látok pénzt, ha másnál látom.

3. A harmadik: nem tudok kigyógyulni a szerelemből. Még mindig szerelmes vagyok a tanáromba, persze, reménytelenül, s ha találkozom vele, az rontja el a napomat, ha nem találkozom vele, akkor pedig az. (...)

1951. nov. 29.

(töredéklap)

70 (...) mindenki, aki szeret – a korommal vigasztal. De akkor miért írt Schiller 19 éves korában olyan ragyogó drámát, s Voltaire 18 éves korában olyan nagy hatású, s utánzásra méltó époszt, és... folytathatnám a végtelenségig. Megmondom neked őszintén, és ez nem karrierizmus, ne hidd – én nem akarok kis író lenni, még csak középszerű sem, olyan író akarok lenni, mint Móricz, mint Gorkij. Nagyon szeretnék öt-hat évvel idősebb lenni, mert addigra többé-kevésbé elválik, kiben mi lakik. Szeretnék tisztában lenni a saját értékeimmel (...)

1952. febr. 6.

(...) Most volt másfél hét szabadságom, ezt az én kis falucskámban töltöttem, volt alkalmam egy csomó „élményt” szerezni. Érdekel, hogy néz ki az osztályharc falun? Hát idefigyelj! Először adok egy keresztmetszetet a falu összetételéről.

Van egy család. A szülők középparasztok, öregek, vallásosak. Nyolc gyerekük van. Az egyik lány férje gyári munkás, a másiké 3 holdas szegényparaszt, a harmadiké vasutas, aki üres óráiban spekulációval foglalkozik. A negyedik lány gyári munkás, fonó, s egyetlen célja a férjhezmenés. Az ötödik lány főiskolai hallgató, tagjelölt. Az egyetlen kommunista a családban. A hatodik gyerek 27 éves fiú, utálja a parasztelepet, tanulni szeretne, de ő a családfenntartó. A másik fiú építőipari középiskolás, sokkal jobban érdekli a futball, mint a tanulás. A harmadik fiú gépiparista, legutóbb háromból bukkott.

A rokonok: az egyik nagybácsi középparaszt, a másik kulák, a harmadik pap, a negyedik élmunkás kovács a Vagongyárban, az ötödik 7 holdas paraszt, a SZU-ban járt az első parasztküldöttséggel. (Azóta sem csinált szövetkezet.) Unokatestvérek (csak néhányat említek): az egyik katonatiszt, főhadnagy, a másik Hunyadi-páncélos volt, a harmadik okirat-hamisításért elvesztette az állását, a

⁷ Földes György (1905–1980) újságíró, humorista.

⁸ Gyárfás Miklós (1915–1992) író, dramaturg, a Színművészeti Főiskola tanára.

negyedik apáca, az ötödik ferences rendi barát (volt), a hatodik lány azt a bizonyos foglalkozást űzi stb. Látod, az osztályharc szálai annyira kuszáltak, nehéz felismerni az ellenséget és a barátot. S ha felismertük, még nehezebb leleplezni.

Most egy-két mozaikot adok a falunk életéből, de hangsúlyoznom kell, hogy ez csak a mi falunkra vonatkozik, én másutt nem tapasztaltam, mert nem voltam más faluban.

Az a célunk, hogy Ménfőcsanakon is megalakítsuk a szövetkezetet. De előbb a parasztnak meg kell győződnie a szoc. m.g. magasabbrendűségéről. Ám milyennek látja a ménfői dolgozó paraszt a szocialista szektort?

Termelőcsoport – az évi elszámolásnál a tagok 6 (azaz hat) Ft-ot kaptak munkaegységként. (Türkevén negyvenet, de ezt a ménfőiek nem látták, tehát nem hiszik el.) Ráadásul nem teljesítették a baromfi- és tojásbeadásukat, ezért néhány ezer forintra megbüntette a csoportot az állam. Vissza kellett szedni a tagoktól a pénzt, hogy a büntetést meg tudják fizetni...

Gépállomás – néhányan szerződést kötöttek a szomszéd faluban lévő gépállomással őszi mélyszántásra... – Még ma sincs beszántva a földjük. (Saját szememmel láttam.) A gépállomás-vezető szavai szerint: a bábeli zűrzavar a rend és a szervezetség felsőfoka a szemerei gépállomáshoz képest. A gépállomáson nem lehet egy kulcsot találni (mert mind ellopták), hogy az ekefejeket kicseréljék.

Állami gazdaság – szintén a szomszéd faluban van. Minden győri diák odajárt a nyáron kapálni, de a répájuk még mindig földben van. S a parasztnak ha meglátják vagy röhögnek rajta, vagy bosszankodnak – aszerint, hogy milyen a politikai beállítottságuk.

A helyi tanács munkájának egyik jellemzője, hogy a minisztertanács határozatait áthágja. Néhány példa:

Rákosi elvtárs mondta a beszédében, hogy aki teljesítette a beszolgáltatást, a feleslegét piacon értékesítheti. Mi a tojás- és baromfibeadáshoz 100%-ra, a többit jóval 100% fölött teljesítettük. Anyukám elvitt a piacra néhány récét (hízott kacska), elvették tőle, az árát se kaptuk meg, s most várjuk a büntetést..

Továbbá: a piacra vitt áruért 10–15%-os forgalmi adót kell fizetni, de mielőtt a termény áruvá lett volna, vagyis abban az esetben is, ha az árut nem tudjuk eladni. Előfordult, hogy anyuka 25 Ft forgalmi adót fizetett egy libáért, azután a libát nekünk kellett megennünk, mert nem vették meg, 25 Ft-unkba került a saját libánk.

Vagy: a Szabad Föld közölte a minisztertanács határozatát, hogy saját nevelésű borjúra 10%-os tejbeadási kedvezmény jár. Van egy négyhetes kisborjúnk, apuka kérte rá ezt a kedvezményt a tanácsházán. Nem adták meg neki, erre elvitte az újságot. A tanácselnök azt mondta rá: én erről nem tudok, mert a hivatalos közlönyben nincsen benn. S nem is adott kedvezményt.

És még: két tehenünk van, s leadtunk rájuk 2000 liter tejet az elmúlt évben. Ez kb. 150%. Erre föl kapunk 700 Ft tejbüntetést. Persze nem fizettük meg, de csak azért, mert jól a sarkunkra álltunk. Ugyanakkor a falu 75%-a kapott ugyanilyen jogtalan pénzbüntetést, s aki gyávább volt, meg is fizette. Végül: a község a kötelező (B-jegyű) sertésbeadáshoz valamivel 100% fölött teljesítette. De a C-jegyűt (nem kötelező!) nem teljesítette, ami teljesen érthető, mert az állam 5 Ft-ért veszi be a hízott sertés kilóját, ugyanakkor 35-ért árulja. Most a járási vagy megyei tanács a C-jegyűs beadást egyszerűen átalakította B-re, s most utólag 150 db. hízott disznót *kell* beadni a községnek. Terven felül! Ez annyit jelent, hogy második sertésre a tanácsházán addig nem adnak vágási engedélyt, míg el nem vállalod még egy hízott disznó beadását – terven felül! 5 Ft-ért kilóját. S ha a nyárra elfogy a szalonnád, és nem tudsz krumplin aratni, akkor 35–40 Ft-ért visszavásárolható Győrött a Közértben.

A pártszervezet módszerére egy-két apróság: pártnapra, népnevelő értekezletre névre szóló meghívóval hívnak, amihez nem felejtik el hozzáfűzni, hogy ha nem mész el, 300 Ft büntetést kell fizetned. Persze elmész, mert ugyan sose volt még névsorolvasás, de hátha most lesz.

A párttitkár elvtárs a beszámoló után felszólít, hogy szólj hozzá. Feláll egy 3 holdas paraszt, s egy jogos sérelmet elég ingerült hangon elmond. A párttitkár elv-

társ ráförmed: üljön le, ne lázítson! A szegényparaszt leül, a többinek pedig van eszébe hozzászólni! A gyűlést bezárják, a parasztok pedig hazafelé menet mondják el problémáikat, káromkodással bőven fűszerezve.

A népnevelő értekezleten rendszeresen megjelenik 1–2 kulák, viszont nem is hallottam róla, hogy a kulákok ellen harcolnának a mi községünkben.

A parasztok hangulatára – majdnem kivétel nélkül – a felháborodás és a félelem jellemző. Az eddigiek alapján azt hiszem, eléggé indokolt is.

Ehhez még hozzájárul az 1952-es felemelt beszolgáltatás (30–35%-kal emelték) – a beszolgáltatási árak változatlan szinten tartásával! Hogy felemelték, az nem baj, mert még így is kevesebb, mint a tavalyi B és C együtt. Az a bökkenő, hogy ezt is lehet túlteljesíteni. S a „lehet” a mi tanácsunk szerint azt jelenti, hogy „muszály”, (sic!) mert különben „elvitetnek”. A változatlan árak – ez azt jelenti, hogy az élelem, a textil, a vonatjegy majdnem duplájára emelkedett, de te továbbra is csak 80 fillérért adod be a 3,60-as tejet, s 5 Ft-ért a 35 Ft-os disznóhúst. Nem baj, a Szabad Föld szerint „komoly, biztos jövedelemhez” jutsz ezzel. A baj csak az, hogy egy hizott sertésért nem tudsz egy pár csizmát venni.

Szóval Csontikám, én nem mondom, hogy a mi falunk egy „tipikus” falu, amiről így, ahogy van, lehetne bármit is írni – de az biztos, hogy a mi falunk parasztjai csak ezt látják, és ezt tapasztalják. S enyhén szólva: nincsenek meglegedve a helyzettel. S ha esetleg arra kerülne sor, nem tudom, milyen szívvel-lélekkel védenék ők a hazájukat. Szűklátókörűek és politikailag fejletlenek, az biztos. Nekik nem sokat számít az, hogy épül a Sztálin Vasmű, a földalatti gyorsvasút, a Tiszántúlt öntözni fogják, hogy a kultúra virágzik, mint soha még – az ő világnézetüket az szabja meg, hogy mit ettek ma, mit fognak enni holnap, s mikor tudnak egy öltözet ruhát venni. Különböztetést már Sztálin elvtárs is megmondta: amilyenek az életkörülmények, olyan a gondolkodásmódjuk. Ez a dialektikus materializmus alapvető tétele: az emberek tudatát a létük határozza meg. – Hát, látod, ezért nem mondom meg otthon, hogy mennyi az ösztöndíjam. Hiszen már csak ez az egyetlen fegyverem: a tanulási lehetőség. Úgy érzem, opportunista lennék, ha ezt a fegyvert is letenném a kezemből, s úgy csinálnék, mint a Karcsi. Inkább nélkülözők egy kicsit. Ha küldenek, vagy adnak valamit, elfogadom, de kérni nem kérek semmit soha.

72

Csontikám, már a kilencedik oldalon vagyok, de még rengeteg sok írnivalóm van a számodra (...) Megvoltak a kollokviumok, 9-ből kellett vizsgáznunk. Ebből négy 5+, (többek között a marxizmus és a világirodalom), négy puszta 5-ös, a dramaturgia pedig 4-es. (...) Az „Egyetemista fiúról” az a saját különvéleményem, hogy szabatos, okos, jól szerkesztett novella, jellemábrázolás szempontjából ez a legjobb. Nem értek veled még abban sem egyet, hogy a Karcsi alakja halványabb: őt nem külsőleg, hanem a tettein keresztül jellemeztem, de sokkal többet mondom róla, mint a többiekéről. Az olyan mondatok is jellemzők pl., hogy „személyvonatra váltott jegyet”, hogy a „csomagját azért Pesten hagyta”, s hogy „szinte megpörkölte az anyai szeretet és aggodalom” stb. S róla is sokat beszéltek. Indoknak nem elég az, hogy „megsértődött”? Azt kellett volna fejtegetnem, hogy milyen jellemvonás a sértődékenység, vagy milyen jellemállapot a megsértettség? A forrását is megmondom: egy kicsit elkényeztették. Írd meg, ha nem értesz velem egyet. – Egy alapvető hibája van a novellámnak: nincsen benne költészet. Túlságosan józan. Nem olyan forró, mint pl. a Száz százalék. Inkább az értelemre hat, mint az érzelemre. Pedig a szépirodalomnál az érzelem a döntő. Ez különbözteti meg a művészetet a tudománytól. (...) Én már az első novellám óta engedményeket teszek a lírikus javára. Ezért aztán támadtak is több ízben – bár lehet, hogy még nem írtam róla. De hiába, én már csak ilyen lírikus prózaíró vagyok. Az Egyetemista fiú sem kivétel, Karcsi lelkiállapotát pontosan úgy éltem át. Csak nálam a családot a Simon Zsuzsa⁹ helyettesítette, és nem volt szükségem annyi letolásra, mint a Karcsinak, de éppen úgy szegyeltem magam, mint ő. Tudod, mesét kitalálni van fantáziám, de lelkiállapotot csak a saját lelkiállapotom alapján tudok rajzolni. Ezért

⁹ Simon Zsuzsa (1910–1997) színész, rendező, 1950–56 között a Főiskola igazgatója.

asztán úgy élek, hogy miközben teljes szívvel élem az életemet, s átadom magam minden hangulatnak egészen önkénytelenül – ugyanakkor, mint egy harmadik személyt figyelem is magamat, s este a naplómba igyekszem lerögzíteni. (...)

1952. április 21.

(...) s lássuk a tényeket... No, íme:

1. Írtam 3 novellát, köztük egy 26 flekkeset – mindegyik rossz lett.
2. Kiskollokviumok voltak nálunk – mindegyik jeles lett
3. Hetenként 3×, 4× megyek színházba és moziba.
4. Elolvastam a Vörös és feketét, s elég sokat olvasok általában.
5. Nincs új igazolatlan órám, csak egy-két késés.
6. Lemondtam a pártmunkámról, s most népnevelő vagyok. Egyelőre csak papíron.
7. Dramaturgiából – az eddigiek alapján – közepes eredményre számítok.
8. Üres óráimban ilyen és ehhez hasonló verseket írok:

Nyomor

Oly légiesen karcsú, mint a nád,
mely ing, remeg a sóhajkönnyű szélben;
s válla, karja oly törékeny éppen,
s marokkal átfognád a derekát.

Sötét és súlyos pillái alatt
bágyadt szemei kékes tűzben égnek
gyertyái a viharzó szenvedélynek,
mely belül perzsel: szívet és agyat.

A feje fáj és szédül is gyakorta,
mert hajnal felé alszik el naponta:
ezer vak vágya húzza-vonja szerte.

Huszonkétéves ösztöndíjas diák,
s nem eszik egyebet, csak vacsorát –
– hja, kell a pénz a kábítószerekre.

Nem kérdem meg, hogy tetszik? Úgy is tudom, hogy sehogy, hogy ez egy dekadens, rohadt, pesszimista vers – de nem is babérszerző vágyakkal írtam. Csak úgy jött. Általában, elég „gyakorta” írok verset mostanában – persze azért nem mindegyik ilyen (...)

1952. nov. 28.

(...) Ez a három hónap dúsgazdag három hónap volt. No, nem kell megjedni, nem akármiben volt dúsgazdag. Arra most nincs időm, hogy részletesen elmeséljem neked, polgári moralizálásra és analízisre különben sem vagyok kapható mostanában. Inkább leírom időrendben a legfontosabb fordulópontokat.

szept. 15. – visszajöttem a Főiskolára

szept. – az Új Hang visszaadta egy jó novellámat. Jubiláltam: az ötödik novellámat adták vissza

okt. eleje – a párttitkár közölte velem, hogy a novemberi taggyűlés elé terjeszti a tagfelvételemet

okt. – A Filmrendező IV. évf. egyórás játékfilmet csinál az Új Hang által visszaadott novellámból

okt. közepe – a Szépirodalmi Könyvkiadó visszaadta a novelláskötetemet

okt. 23. – itthagytam a Főiskolát. Összecsomagoltam és hazautaztam Ménfőre. Gyórból megírtam a Simon Zsuzsának az elhatározásomat

okt. 25. – a Simon Zsuzsa táviratozott, hogy ha egy kis szabad időm lesz, jöjjenek fel hozzám

okt. 26. – visszajöttem a főiskolára

okt. 27. – a Szépirodalmi új szerződést kötött velem a novelláskötetre, s adott 1000 Ft előleget

okt. – idegorvosnál voltam: kezdődő hisztéria

nov. 1. – kiköltöztem a diákszállóból, Sallai u. 20/B címre, 80 Ft-os lakás, folyosóról különbejáratú, parkettos, központifűtéses, fürdőszoba-használattal

nov. – társadalmi bíróság elé állítanak a hazautazás miatt. Büntetés: igazolatlan óránként 3 Ft + szóbeli megintés

nov. közepe – kisvizsgák. Marxizmus, irodalmak, drámatörténetek: jeles. A legjobb vagyok az osztályban

nov. 28. – (ez ma van) a párttitkárnő bejelenti a taggyűlésnek, hogy 3 hónappal elhalasztják a tagfelvételem.

1953. május 3.

(...) az utóbbi három esztendőben, mióta eljegyeztem magam az írással, még sosem éreztem ennyire berekesztettnek, vagy legalábbis szakadékba vezetőnek az utamat. Illetve: egyáltalán nem éreztem. Volt ezerféle nyavalyám, valódi és csinált, őszinte és hazug quantum satis, de a leggyöngébb pillanatomban is messze láttam, a legmélyebb kútból is láttam az eget. Miről van szó? Április 4-én négy napig otthon voltam. Különböző egészségtelen hatásnak – ezeket nem részletezem – kitéve. Visszajöttem, jött néhány rettenetes nap, amikor semmit sem tudtam csinálni, aztán jött egy két napig tartó hisztéria, órjüngéssel és sírógörcsrel, amit akarsz, s akkor a párttitkárunk elküldött a Szinetárhoz.¹⁰ Elmentem. A Szinetár megvizsgált, s azt mondta: menjek férjhez, vagy legalábbis keressék szeretőt, különben 2 év múlva hisztériás idegroncs, vagy... vagy olyan leszek, amiről beszéltem neked. (Nem akarom kiírni, nem tudom, mi van veled, hátha mégis más kezébe kerül ez a levél – de érted, úgy-e?) Meg voltam döbbenve. Azt hittem, hogy egy kis idegkimerültség, a hónapokig tartó vigyázállásnak a reakciója – de én nem tudtam eddig, hogy ketten vagyunk: én és a szervezetem. Hát most megtudtam. Mit csináljak?

74

Szerelmes vagyok a Martonba. Nem tudom, ebből az érzésből mennyi az igaz, mennyi a fantáziám műve – tény az, hogy két éve szerelmes vagyok belé. Viszont az is tény, hogy minden tanács, minden okoskodás ellenére ez ellen az érzés ellen én nem küzdöttem, kezdetben nem is tudatosan, de öntudatlanul is azért, hogy – mióta az egészségi probléma felmerült – legyen, ami tartson. És jó volt, mert ez a „reménytelen szerelem” nem zavart túlságosan, de foglalkoztatott, lekötötte a fantáziámat, ami rém megbízhatatlan, s az egzotikumok, a furcsaságok iránt – ha a novelláimban nem is – de nagy az érzéke. Most hirtelen, igen nagy erővel előtérbe került. Hadd adjam át a szót 2 héttel ezelőtti magamnak:

Beteg vagyok, hangyák lepik fejem,
szívem heves verése el-elbotlik,
a hisztéria ül a mellemen,
s idegeim összhangja egyre bomlik,
mert ismeretlen, szörnyű rémtől félek
– így írom neked ezt a nemtudommit.

Két éve égek, mint a bánya, érted
s úgy fojtogat a hőség és a mélység,
s megvallom – dobva gógöt és szemérmem,

hogy beteg vagyok, s te vagy az Egészség,
s én az Egészségre éhezem,
s így tavasszal határtalan az Éhség...

¹⁰ Szinetár Ernő (1903–1996) orvos, pszichiáter, a József Attila Szanatórium vezetője.

stb. Hát ez volna nekem a Marton. Nem egy szimpla boldog vagy boldogtalan szerelem – mit nekem Hekuba? „Boldogság” nélkül még nagyon boldogan el lehet éldegélni – hanem, látod, a jövő. Én nem akarok betegen élni! Az istenit, hát hogy neveljek tiszta és egészséges életre tisztább és egészségesebb embereket magamnál? A mi társadalmunknak nincs szüksége dekadens művészekre! De túl minden szűk irodalmi szemponton – én magam gyűlölöm ezt a betegséget, annyira, hogy ha egy testrészem volna ez a hajlam, vagy micsoda, kioperáltatnám magamból. És tele van az életem örvénnyel. Nők – undorító dolog, de így van –, akik rajonganak értem. S ki áll jól értem? A szervezetemért? Legyek hisztériás idegroncs?

Anyukám írt a héten levelet. Azzal kezdte: „Édes lányom, nem tudom, miért nem írsz, mikor úgy várom mindennap a leveledet...” Két hete írtam haza. Hát miért várja? Megérzett valamit? S mit írjak neki? Hogy, nézze, én azért akarok jó író lenni, hogy egyszer elmondhassam az embereknek, micsoda nagyszerű, erős, acélból öntött anyám van nekem – s azért nem lehetek író, mert én soha nem leszek olyan, mint ő?

1953. jún. 2.

(...) Sajnos, amit te és a Szinetár tanácsoltatok – csődöt mondott. (...) Én ezt nem tudom csinálni, én nem akarok örökké, mindennap undorban élni, én nem tudom legyőzni az utálatot, amit magam és L... iránt érzek, és ebbe bele is nyugodtam, és azóta meg is nyugodtam egy kicsit. Nem csinálom! Ez az út járhatatlan és nem vezet sehova. (...) Megkaptam a tagsági könyvemet... Most már egészen párttag vagyok. Tudom, mit jelent – most már fokozottabban nem kell féltened.

A főiskolán nagyon rohadt a helyzet. Nem velem – velem nincs semmi baj. Csak mint DISZ-titkár, és faliújság-felelős, és szemináriumvezető írom. Sajnos a funkcióimból nem tudok semmit profitálni, se a magam, se a többiek számára. Mindenki tanul, és senki sem ér rá mozgalmi munkát végezni. Ebbe belenyugodtam, és a mozgalmi munkánk annyiból áll, hogy békén hagyjuk egymást. Én és a tagság. A párttitkárnőnk, úgy látszik, nagyon el van foglalva, eddig még nem vette észre. Még a taggyűlésen sem szentelt egyetlen köztűzöt sem a DISZ-nek. De ha ki is derül, hogy sehol semmi, csak a nagy káosz és a nagy pánik – akkor sem vállalom semmiért a felelősséget. Vizsgák alatt átvenni egy szétzüllött DISZ-szervezetet, ahol az ABC-vel, a legprimitívebb szervezési kérdések megoldásával kellett volna kezdeni a munkát (pl. a DISZ-vezetőség egy része egyszerűen letagadta, hogy ő vezetőségi tag stb.) – ők sem gondolhatják komolyan, hogy itt valamit lehet csinálni. Ha jövőre is én leszek a DISZ-titkár – s nekem nagy kedvem van hozzá –, akkor igen, akkor majd megmutatom, hogy milyen egy jó DISZ-szervezet. Most? Most abból áll a munkám, hogy 1. időnként megkérdem az osztályoktól, mi újság náluk, 2. megmondom nekik, hogy tanuljanak, 3. a vizsgaeredményeket, úgy is, mint faliújság-felelős, kiteszem a faliújságra.

(...) ha lesz útiköltségem, egy hétre hazautazom, ha másért nem, hogy jóllakjam, s kialudjam magam. Anyagilag változatlanul rohadtul állok, másodika lévén van 30 forintom, van 110 forint olyan adósságom, amit ezen a héten meg kell adnom, 100, amit ebben a hónapban meg kell adnom, s 500, amit a nyáron kell megadnom, s ráadásul nincs nyári ruhám. Plusz odahaza a gabonán kívül elfogyott mindenünk, semmit nem árulnak, s ha hazautazom, nehéz előkeríteni nekik a visszautazás költségét. De sebj! Ezt a hónapot kibírom valahogy menzajegy és cigaretta nélkül, aztán úgyis jön a nyár. A nyáron már 3 novellám megjelenik, egy az Új Hangban, egy a Fiatal Írók Antológiájában, egy a VIT-antológiában, szóval ha semmit sem csinállok a nyáron, akkor is tudok venni kabátot a télre. Többet meg nem is akartam keresni. Azt az egy novellát, ami hiányzik a kötetből, majd augusztusban megírom Visegrádon, s az is rendben lesz.

1953. júl. 2.

(...) Persze, egészen nyugodt nem vagyok, mert ott van még legújabb ellenségem: a szervezetem. S ez úgy van valahogy, mint a munkásosztály – ha mi nem vi-

szünk bele forradalmi ideológiát, beleviszi az ellenség az övét. És félek... nagyon félek, mert nem lehet véletlen az, hogy most már – egy, kettő, három nő is érdeklődik utánam. Mi az az erő bennem, ami vonzza őket? Az isten verje meg!!! – Persze ez távolabbi probléma, úgy hiszem, hogy néhány hónapig most semmi baj nem lesz, úgy megundorodtam magamtól, s elirtóztam a szakadéktól, amelynek a szélén jártam – most egy ideig az akaratom nagyon erősen fogja betölteni akár a kocsis, akár a börtönőr szerepét. Hogy aztán mi lesz, azzal egyelőre ne zavartassuk magunkat. Elég lesz akkor. (...)

Mit szólsz ehhez az új politikai irányvonalhoz, amelynek a körvonalai kezdenek kibontakozni? Én nagyon-nagyon örülök, nem magam, hanem a szüleim miatt. Nehéz a parasztok helyzete (...) Képzeld el, a tanácsunk bürokratikus munkájáról és a visszaélésekről írtam levelet Rákosi elvtársnak – szeretném, ha komolyan orvosolnák azt a rombolást, amit ezek a parasztok lelkében elkövettek. (...)

Ne tarts beképzeltnek, de olyan gazdagnak érzem magam! Ha még 4-5 évig el tudom viselni minden különösebb katasztrófa nélkül ezt a fullasztó, zűrzavaros gazdagságot, akkor azzal zárhatom le 50-60 éves szemeimet: nem maradt mit megírni a földön!

53. júl. 22.

(...) A főiskolát szeretem néhány ember miatt, de a főiskola kevés, szűk, kényelmetlen, mint a kinőtt ruha, szorít és nem érzem sehol, hogy nőnöm kell, ha bele akarok nőni. Ezt a félévet átsírtam és átírtam, tanulás és olvasás nélkül – s már csupán a marxista jeles választ el az éltanulói díszebédétől. Szakmából a dráma-vázlatom az utolsó héten csaptam össze, arra a világos fenyegetésre, hogy ha anélkül vizsgázom, kettést kapok dramaturgiából – és az enyém lett a legjobb, csillagos jelest adtak rá. Semmiféle mozgalmi munkának még a látszatát se csinálom, ma őszintén bevallottam a párttitkárunknak – még csak meg se mosta a fejemet. Igaz, hogy az eddigi jeleseimért sem engedett meg egy dicséző kötőszót sem. Mi az, ami a főiskolán hajtson, emeljen?

76

Az irodalommal úgy vagyok, hogy kezdenek elfelejteni – sehol se reklamálják, hogy mért nem írok, senki se rendel tőlem –, azt hiszem, ennek következménye, hogy engem sem érdekel, s egyre jobban nem érdekel a nyomdafesték, a nyilvánosság, a nevem. Régi írásaimat ijesztően kinőttem, s újakat írni előbb új hangot kell találnom magamnak. Az Új Hangtól visszakértem apró javításokra a novellám – azóta is a fiókomban őrzöm, érintetlenül, az első oldalt kivéve olvasatlanul, annyira kiábrándító. Az Égig érő fát bekérték a VIT-pályázatra – elolvastam, mielőtt bevittem volna, s ez lett a veszttem. Azóta átírtam, de még így se jó, így se tudom kiadni a kezemből, különben is elkéstem már. Egy januárban visszaadott novellám még máig sem tudtam átírni. Félbe vagyok egy újjal, de nem tudom befejezni, mert merész téma, s a mi oroszlánszívű királyaink vagy molnárjaink úgyszólván lesznek közölni. A kötetem ügyében háromszor is hívtak – nem mentem be, minek? Semmi kedvem rossz novelláskötetet kiadni. Pedig amit eddig írtam – egy-két szép mondattól eltekintve –, rossz.

(...) Pénzem nincs, de van egy félig kész riportom a Szabad Nép számára. Merész, kritikai írás egy falusi tanácsról – félek, hogy nem is közlik jelen eszmei tartalmával a mai hurra-hangulatos világban. Változatlanul nem értem a mi sajtónk parasztpolitikáját... Hazug és a parasztok felé embertelenül megalázó. Az én riportom eszmei tartalma épp ez: fontos a terv, a begyűjtés, a kenyér – de van, ami még ezeknél is fontosabb: az ember. Még ha paraszt is. Láttam ma a Mitrea Kokor¹¹ útja c. román filmet. Ahogy abban bánnak a paraszttal, az erősebben hasonlít, mint különbözik attól, ahogy a tanácsok bánnak ma nálunk a paraszttal. Most, hogy otthon kicsit jobban belemarkoltam a falum életébe, majdnem úgy kellett magamnak föltennem a kérdést: a pártot vagy a parasztszerepet szeretem-e jobban? Csak azért nem kellett így föltennem a kérdést, mert – a paraszttal ellen-

¹¹ Valójában Cocor Mitrea – Sadoveanu azonos című regényének filmváltozatáról van szó.

tétben – én nem tudok azonosítani egy falusi pártszervezetet a párttal, egy falusi tanácsot az állammal. Mindegy, ezt a riportot akkor is megírom, ha nem közlik.

Győr 1953. aug. 6.

(...) Egy kicsit úgy jártam, mint Petőfi a szabadszállási választáson. Azért egy kicsit, mert engem nem követtek meg, csak meghazudtolt a nép, a szent, a felséges nép.

Arról a bizonyos riportról, ill. levéllé vált riportról van szó. A fejleményeket addig tudod, ameddig haza nem utaztam Pestről. Nos, hazajöttem. Anyukámat az első este kibékítettem a „Keresztesné” című novellámmal. Aztán bejöttem Győrbe, mert a járási tanácstól volt kint egy elvtársnő a levelemmel. Fodróci Margitnak hívják, 30 év körüli, közvetlen fekete nő. Elmesélte nekem a „nyomozás” részleteit, s megmutatta a jegyzőkönyveket. (...) amúgy sem vagyok egy higgadt ember, de úgy torkon ragadott a tehetetlenség, a keserűség és a szájalom, mint tán még soha. A jegyzőkönyvek mondatról mondatra megcáfolták az én levelemet, s a jegyzőkönyvek aláírói pontról pontra megcáfolták másfél hónappal ezelőtti önmagukat. Ha elolvasod előbb az én levelemet, aztán a parasztok vallomásait, azzal teszed le őket: mikor fogják ezt az ellenforradalmár Galgóczit lecsukni, és mikor fogják ezt a tanácselnököt szentté avatni? – Az még hagyján, hogy a saját anyám megcáfol, ezt még meg tudom érteni. De hogy az a néhány ember – paraszt –, aki ki meri nyitni a száját, aki harcolni mer a tanács bürokráciája ellen a saját jogos jussáért – az is sorba valamennyi megcáfoljon! –, ez sok egy kicsit. Keserű és leverő melódiaik keringenek bennem: változatok a félelem dallamára. Ó, nép, ó, parasztság, de sokat kell még nőned, hogy utolérd önmagadat!

Most mit tegyek? A járási tanácson kifakadtam: törjön le a kezem, ha még egyszer ebben a rohadt életben megmozdítom a parasztok érdekében! Aztán egy pillanatra az is felmerült bennem: még a végén én ütöm meg a bokámat, valami csúnyán. – Pillanatszerűen abban a stációban vagyok, hogy neked írok levelet. Tanácsért? Vagy kipanaszzkodni magam? Hát nem iszonyú, Csontikám? Vagy még mindig idealista vagyok (nem filozófiai értelemben!), hogy ez a fordulat annyira mellbevágott? Azért akadnak ilyen konfliktusok a valóság és az elképzeléseim között?

Ne hallgass rám, csak a szám jár. Az életnek sokkal jobb a fantáziája, mint nekem – csak ezt bizonyítja ez az eset. De már egy riport-téma motoszkal bennem – az Irodalmi Újságnak szánom – „Egy riport nyomában”. Megírom ezt. Hát nem tollhegyre kínálkozó, sőt kívánczó téma? Lesz ebből még novella is. Nem baj, hogy az életnek jobb a fantáziája a miénknél – nem baj, legalább tanulok belőle. Van mit.

(...) Hazajöttem békülni és verekedni – s ezt találtam. Az adót megfellebbeztük, nem sok kilátás van az eredményre. Sajnos, nemcsak a miénket, szinte az egész faluét felemelték. Tegnap reggeltől estig mostam, s most minden csontom fáj. Most Győrött vagyok, beülök mindjárt a megyei könyvtárba, s megírom a riportot. Holnap kivasalom a holmim, s szombat reggel utazom vissza Pestre.

Forr, zajlik az élet. Milyen sok szépet kell még nekünk írunk, hogy ne csak forrjon, de szép is legyen, s szépek legyenek benne az emberek.

1953. szept. 30.

(...) Hallatlanul peches ember vagyok én. A következő kellemes híreket kell közölnöm veled:

1. megjelent az adócsökkentésről a rendelet, de a felemelt adókat is éppúgy csak 15 százalékkal csökkentették, mint a nem felemelteteket. Ez azt jelenti, hogy még mindig magasabb adónk lesz, mint tavaly volt.

2. az öcsémet rábeszéltem, hogy jöjjön föl a Műegyetemre tanulni, annak ellenére, hogy nem kap ösztöndíjat. Az adóból kifolyólag, amit az előbb vázoltam, róla is nekem kell gondoskodnom.

3. Az Új Hang egy klasszikus – a lektori butaságok történetében is klasszikus – levél kíséretében visszaküldte a Mindennapi kenyeret. Egy kicsit kiábrándultam a Feketéből is, ti. elfogadta a novellát, de utasítást mint főszerkesztő nem adott az Új Hangnak, hogy közöljék.

4. A Csillag nem közli októberben a „Keresztesnét”, mert a fejesek még el sem olvasták.

5. A főiskolán 325 Ft ösztöndíjat kapok, annak ellenére, hogy kértem az emelést.

6. Ezzel szemben egy negyedéves rendező (...) Rákosi-ösztöndíjat kap. Mondanom sem kell, hogy mind között ez a legfájdalmasabb (...)

7. Van 80 forintom, nincs kifizetve a lakbérem, és van talvyról 840 Ft adósságom. Van egy kötetem, ami – talán! – decemberben megjelenik, s erre van 4500 Ft előlegem. Van egy háromhetes reumás gerincfájdalmam, és nincs télikabátom. Van a főiskolán 15 tantárgyam, heti 40 órában, és még azt akarják, hogy én legyek a DISZ-titkár. Van egy örökké megoldhatatlan problémám, és halálosan fáradt vagyok. (...) Azt mondják a főiskolán, mit nekem a 100 forint, amivel a többiek magasabb ösztöndíjat kapnak. De, könyörgöm, az egy hónapi lakbérem! Azt mondják: megírsz egy riportot, és már egyenlítőre van a differencia. De kérem, én nem szeretek se hazudni, se elrontani a stílusomat...

1953. szept. 30.

(...) Úgy néz ki, hogy egy hétre befekszem a Szinetárhoz. Nem most, mert most elutazom haza, megírni a „Gyomirtás”-t – illetve az én címem nem az volt, hanem ez: Egy rakás hazai –, szóval ennek a folytatását, kb. a jövő hét közepén jövök vissza. Az iskolaévet csak 15-én kezdjük. Egy kicsit ki vagyok készülve, de közel sem annyira, mint a tavasszal. Úgy látszik, mégiscsak használt a visegrádi kéthetes alvás. Ha az akaraton múlik, meg fogok gyógyulni. Ha a hormonjaimon és a sejtjeimen – akkor ugyebár, nem biztos. De az mindenképpen biztos, hogy addig nem fogok meghalni, míg meg nem írom a legszebbet, amit meg akarok írni. A kötetem nyomdában van. Hétfőn már ki is fizetik egy részét. (...)

78 Vizsgafilmet és regényt írok egyszerre, főiskolás témából. Két évet szánok a regényre, de jó is lesz. Kitérő konfliktusunk van: az emberekkel való bánásmód, és kitérő figuráink. S ami a fő, van egy olyan rendezőm, aki folyton inspirál – vagy, hogy közérthetőbben fejezzem ki magam: folyton rugdos, és ez kell nekem.

A „Keresztesnét” még mindig nem olvasta el a Csillag, de ha elolvassák, hozzák a novemberi számban.

Az öcsém itt van a Műegyetemen, ösztöndíj nélkül, minden hónapban kell adnom neki 300 forintot. Ez is egy inspirátor.

1953. okt. 6.

Ami a dolog érzelmi részét illeti, az már abszolúte nem érdekes (...) – Ami a dolog fiziológiai részét illeti, pillanatnyilag az én akaratomat kikapcsolva kezelnek, és ez nagyon kényelmes. Valamerre most már el kell hogy dőljön, halálosan kifárasztott ez a probléma, annyira, hogy most már érzem – tudom, hogy abba se halok bele, ha nem lehetek olyan asszony, mint az anyám.

(...) Kicsit vidámabbat: Egy kosár hazai, négyezer példány, II. kategória, 9 ív, 7 novella, fűzve kb. 8000 Ft. Legjobban a kategóriának örülök. I. – a Kossuthdíjasok; II. – én, III., IV. a gyengébb írók. Mit szólsz hozzá? Jó kötet lesz ez.

1953. okt. vége (?)

(...) Két hétig Győr megyében voltam, a Pártközpont Agit.prop. osztályának megbízólevelével. Feladat: élményszerzés a tszcs-k megszilárdításáról. Holnap kell beszámolni a tapasztalataimról a Horváth Mártonnak¹² és a többi nagynak. Képzelted, mennyire izgulok. Egy órája értem haza, este 9 óra van, holnap reggel 8-tól d.u. 6-ig órában van, és meg kéne fogalmazni a beszámólót. De mikor? Átgondolni sem lesz időm.

Tudod, micsoda jó hatása van két ilyen hétnek – merem állítani – függetlenül a

¹² Horváth Márton (1906–1987) művelődéspolitikus, szerkesztő; ekkor a Szabad Nép főszerkesztője.

tapasztalatoktól? Mert a tapasztalatok elég sötétek. A lényeg: a Megyebizottságoktól lefelé meghamisítják a kormányprogramot. (...)

A főiskolán az ember egy bizonyos idő után elveszti a valóság-érzékét. Nem tud különbséget tenni lényeges és lényegtelen, probléma és álprobléma között. De falun, ahol – különösen mostanában – nagyobb viharok vannak, mint az összes parasztdrámánkban együttvéve, ahol géppisztolyig megy az osztályharc – ott igen, ott megtanulja a „rapszodikus, cinikus számár”, hogy miről érdemes verset és regényt és drámát írni, és mire nem kell köpni se! – ezt tudnám ajánlani – ha nem is eredeti ötletként – minden művésznek, különösen ha fiatal. Té Csonti, úgy eltörpültek a magam szegényes kis problémái a parasztok élet-halál-problémái mellett, a magam vérszegény kis érvei az ő vaskos tényeik mellett! Hidd el, sokszor olyan szánalmasnak éreztem magam a Marton-komplexusommal, a piti kis fekete- és cigaretta-gondokkal, a főiskolai társalkodásokkal együtt! Most már tudom, mit teszek a főiskola elvégzése után. Nem színház, nem filmgyár, még csak nem is újság – Járási Tanács, v. Járási Pártbizottság munkatársa leszek. Igaz, a zsinórt itt gyűjtják meg fönt, de az ekrazit ott robban a faluban. Az emberek között, de nem egyszer: az emberek lelkében. Ezt kell látnia, élnie, éreznie az írónak, ha a nép, a párt írója akar lenni; és nemcsak akar írni, hogy kiélje a tehetségét, mert az neki jó.

Úgy felhúzott engem ez a két hét! Még az sem tudta kedvem szegni, hogy a Csillag nem fogadta el a „Keresztesnét”. Ez is osztályharc! Mikor írni kezdtem, azt hittem, hogy csak egy probléma van az írással: a megírás. Aztán rájöttem, hogy van még egy: az elhelyezés. Most, ebben a két hétben tanultam meg, hogy van egy harmadik is: a hatás!

Hogyan, miből tanultam meg? Az Irod. Újság szept.16-i számában megjelent egy riportom a falu bürokrata tanácselnökéről, a Vangyáról. Nem tudom, olvastad-e? Jó lett volna, mert lesz folytatása. A Gáli Józsa¹³ írja a Szabad Népből. Címe: „Akik a gyomot öntözik”. Mottója: „Ha megdobnak kritikával, dobjad vissza családfával”. Holnapra kell megírnia a riportot, valószínű, még a héten megjelenik. Figyeld erősen a Szabad Népet, nem akarom, hogy elmulaszd. A lényeg, amit a mottóból is láthatsz, az, hogy a falusi, járási és a Megyei Tanács összefogott, hogy a miatt a riport miatt engem megfojtsanak. (...) volt egy napom odahaza, amikor úgy éreztem, mint akit zsákba kötöttek, s most készülnek lehajítani a tengerbe. Egyetlen győri fórum nem állt velem szóba, merthogy én „kulákcsemete” vagyok. Megírtam a Simon Zsuzsának. Ő leküldte a Gálit meg a Szabad Néptől egy újságíró. Négy napig voltak lent. Rettenetes harc volt. Az összes tanácsokkal, sőt a Megyebizottsággal is. Megnehezítette a harcot, hogy a Szabad Nép munkatársát is meggyőzték, hogy én tényleg „kulákcsemete” vagyok. Szegény, mihelyt visszaért Pestre, és megtudta, hogy az egész „családfámat” ismerik a pártban, idegösszeroppanást kapott a felelősségtől. Most is kórházban van. Lényeg az, hogy mi győztünk. Nem akarom lelőni a poént, majd olvasd el a Szabad Népből. Sajnálom, hogy nem én írhattam meg, de nem vagyok rá illetékes – pedig ugyan csak meg tudnám írni! –, hisz egy kicsit én leszek a hóse.

Otthon nagy volt a felfordulás. Anyukám egy hétig nem tudta kimosni azt a ruhát, amit előzőleg beáztatott. Rettenetesen, hisztériásan ideges volt – úgy, mint a múltkor –, s engem vádolt az idegességéért. „Én teszem tönkre, én viszem a sírba.” Hát még ha tudta volna, szegény, én milyen ideges vagyok! Én vigasztaltam az egész házat. Megérte.

1953. nov. 14.

(...) Mit szólsz a mai, illetve a ma megjelent határozathoz? És mit szólsz ahhoz, hogy még azok után sem közli a Szabad Nép az én riportom folytatását, amit a Gáli már megírt – abból kiindulva, hogy 1. Ne bántsuk a kisbürokratakat. 2. A cikk írója elfogult velem szemben – Te, ilyenkor olyan mérhetetlen undor fog el az

¹³ Gáli József (1930–1981) író, újságíró, Galgóczi Erzsébet évfolyamtársa.

emberek, az irodalompolitikusok iránt....! De ezt hagyjuk, nem akarom még jobban felidegesíteni magam.

1953. nov. 14.

Bár most már nem vagyok olyan ideges – miután megittam két rumot. Péntek este van, 1/2 8, egy eszpresszóban üldögélek. Mi lesz velem, Csonti? Kibékíthetetlen – hogy filozófiai nyelvvel éljek: antagonisztikus – ellentmondást érzek az írói és az emberi magatartásom között. Nem is! – az írásaim és az életem között. Fél óra múlva randevúm lesz egy férfival, aki holnap le akar vinni vidékre. Eddig néha azt hittem, hogy szeretem – mióta ezt kéri tőlem, azóta nem szeretem. És nem tudok lemenni vele, nem is megyek. Mondván, hogy elegendem van az olyan szerelemből, ill. viszonyból, amelynek nem szerelem, hanem sajnálat vagy a magánytól való irtózás az alapja.

Nem tudok több férfit megszeretni... érzem. Teljesen érzéketlen vagyok irántuk. Érzéketlen vagyok minden iránt... mintha megkövült volna az érzelmi életem – senki nem kell, senki nem fontos – de ez persze nem zárja ki azt, hogy ha egyedül vagyok, rettenetesen, kibírhatatlanul egyedül tudjam érezni magam. A szervezetem pedig egyre nyugtalanabb, egyre ingerlékenyebb – de úgy nagyon mélyen, csak feszültség, borzasztó feszültség van bennem mindig –, de nincs bennem vágy. Nem kívánok senkit, semmit – legfeljebb néha rumot. Azt sem részegségig, csak rózsaszín ködиг. Nem látok kiutat. (...)

1953. nov. 19–20.

(...) Én is figyelemmel kísérem a mai irodalmi életet, és nemcsak a folyóiratok erejéig – a Devescseri-vers kedves, de nem több, Csoórit úgyszólván válogatás nélkül szeretem, Juhász után a legtehetségesebb fiatal költőnek tartom, Molnár¹⁴ nem szeretem – tán féltékenységből –, ő most az új csillag, mindent leközelnek, amit ír, sok vacakot olvastam tőle, és most már a jót sem tudom tőle elolvasni; egy vigasztal: 7–8 évvel idősebb, mint én. – Kucka: „Nyírségi naplója” gyönyörű, sőt több annál, s csak az tartja „földhözragadtnak”, aki az utóbbi két évben nem beszélt paraszttal – elolvastam Ehrenburg teljes cikkét, a szovjet írók plénumának egész anyagát, kár, hogy tények még nincsenek, ill. csak ezek a szavak a tények – Örkény nagyon tehetséges, de nagyon zavaros, és nem érénye a szilárdság – a „Harag napjáról” írt kritika azt tükrözi, mintha a Kormányprogram csak 100 új szempontot jelentene a művészetben, a film a „Talpalatnyi föld” után a legjobb magyar film – az Új Hang mostani száma változatlanul izgalommentes és szürke – Szigeti¹⁵ cikke a Csillagban érdekes és nehézkes – a Béke és Szabadság Benjámin-szatírája¹⁶ Urbánról¹⁷ ragyogó – Urbán népiesch és göregáboros, pfuj! – az új verseskötetek (Bihari,¹⁸ Eörsi,¹⁹ Csanádi,²⁰ Simon²¹ stb.) Victor Hugóét kivéve mérsékeltek – az Artamanovokból²² többet tanul az író, mint tíz dramaturgórából – Kosztolányi „Esti Kornélja” kitűnő –, a Csillagból nagyon hiányzik a „Keresztesné”... meddig folytassam?

Mindent elolvasok, amit végig tudok olvasni, és folyóiratok és szerkesztők együttes erőfeszítése sem képes eltántorítani attól, hogy én is írjak. A Csillag három hónap után végre választ adott a Keresztesnére, javasoltak egy nagy húzást és egy aprócska átírást – én nagyon meghúztam és eléggé átírtam, visszavitettem

¹⁴ Molnár Géza (1923–) író, ekkoriban a Magvető Kiadó szerkesztője.

¹⁵ Szigeti József (1921–) filozófiatörténésről van szó.

¹⁶ Benjámin László (1915–1986) költő, szerkesztő, ekkor az Új Hang főszerkesztője.

¹⁷ Urbán Ernő (1918–1974) író, szerkesztő; 1952-től Kossuth-díjas; az 1953-ban megírt Uborkafa című színműve a személyi kultusz első satirikus leleplezése nálunk.

¹⁸ Bihari Sándor (1932–) költő; Emelt fővel című kötetéről van szó.

¹⁹ Eörsi István (1931–) költő, műfordító; Fiala szemmel című kötetéről van szó.

²⁰ Csanádi Imre (1920–1991) költő, műfordító; Esztendők terhével című kötetéről van szó.

²¹ Simon István (1926–1975) költő, műfordító, szerkesztő; 1952-ben már József Attila-díjas; Érelő napok című kötetéről van szó.

²² Maxim Gorkij Artamanovok című regényéről van szó.

nekik –, most kezdődik előlről a futballozás: Illés passzolja Királynak,²³ Király fe-
jeli Aczélnak, Aczél egy-két hónapig eljátszogat vele, aztán továbbadja Urbánnak,
de az még be se jött a pályára, valahol Visegrádon van és a „Híntón járó
szerelemből” ír filmet – aztán újabb három hónap múlva berúgják a gólt – nekem.
Hogy az isten rohassza rájuk az eget!

1953. dec. 22.

(...) Furcsa érzés mostanában Galgóczi Erzsébetnek lenni! Megjelent egy kötet,
ami állítólag az övé, gratulálnak neki, dedikáltatnak vele, irigylik – s őt mélysé-
sen nem érdekli az egész. Próbálja elolvasni – de unja. Bizony, úgy van. Ha dicsé-
rik – lehűtöm a lelkesedőket, ha bírálják, – vállat vonok. Ez már csak vót!

Na, mindegy. Készül a második kötet – a novellás is, a regény is. Már írtam egy
szép novellát – sőt, már három helyről vissza is adták. A regényből is megírtam
már 3 gyönyörű flekket – se füle, se farka, mert a közepéből való, de olyan csodála-
tos hangulata van, hogy volt, akit megríkáttam vele.

Csak ne volnék ilyen rettenetesen egyedül! Csak ne érezném folyton, hogy az
írásba temetkezni, „írni” az „élni” helyett alig több, mint Aczél Tamás-regényt ol-
vasni. 1–2 hét, és hazudok magamnak egy olyan gyönyörű, dekadens, reménytelen
szerelmet, amilyen még nem volt – Szinetár bácsinak, az idegek aranyos orvosá-
nak most küldök egy kosár hazait.

Ménfő, 1954. május 2. (?)

(...) Nálunk is van fölvonulás, de itt „körmenetnek” hívják, s nem megy el rá sen-
ki. Én se. Nem érdekli az embereket a politika... Engem is csupán a legbékebelibb
dolgok érdekelnek – a rádióban csak zenét hallgatok, a bátyámmal főleg természet-
tudományi dolgokról beszélgetünk; kb. XVI. századi nívón, a nővéreimmel pletyká-
zok, olvasmányom H. G. Wells „Fantasztikus történetei”, s játszópajtásom – a ku-
tyánk. Szóval – engem se nagyon érdekel a politika. De azért fejlődik a nép: négy
évvel ezelőtt május elsején még nagymosás volt nálunk – ma már mindenki elfogad-
ja ünnepeknek, úgy, mint mondjuk: húsvét másnapját. Soká lesz a május 1-jének
olyan varázsa és tradíciója falun, mint pl. a szüreti mulatságnak.

Két hete mindennap a határban vagyok, múlt vasárnap már olyan voltam, mint
egy szaracén – azóta nem süttött a nap, lekopott rólam minden szín (...) ama ritka
pillanataim egyikét élem, amikor meg vagyok elégedve magammal. Mégsem olyan
rossz vér csörgedezik az ereimben! Négy évvel ezelőtt voltam itthon utoljára – dol-
gozni, s komolyan félttem, hogy se testem, se lelkem nem bírja majd a munkát.
Örömmel közlöm, hogy bírta mind a kettő – a lelkem valamivel jobban. Mert
egésznapos kapálás, krumpli- meg kukoricavetés után egyetlen csontom se volt a
helyén – de a lelkem még nem akart elaludni, mert szeretete az életet. Anyukám,
akinek a képét már megközelítőleg ismerheted az írásaimból, a minap legnagyobb
elismerésével jutalmazott: „Ha tudtam volna, hogy ilyen jó paraszt vagy, dehogyan
engedtelek volna a vakációkban máshova” – Ezt mondta. Pedig ha ő valakinek a
munkáját megdicséri, az egész életére elteheti a dicséretet. „Jó paraszt” vagyok. A
főiskolán az utóbbi időben valaki, akinek sokat adnék a véleményére, azt mondta:
„csak ennyi fűz téged a néphez?” – Nos, ennyi! (...)

Írtam már, milyen az én ménfői környezetem. Valahányszor hazajövök, mindig
jobban megszeretem. És szörnyű arra gondolni, hogy lesz idő, amikor nem „haza-
jövök” ebbe a házba, hanem egyik testvéremhez. Anyukám már 60 éves, s a gyü-
mölcs is lehullik a fáról, ha megéri. Épp tegnap panaszkodott, hogy azelőtt úgy
szerette és bírta a munkát, minél több volt, annál jobban élvezte – most már fél
tőle, és a lelke hiába akarja, a teste már nem bírja. Borzasztó az, most kezdem sejt-
teni, ha meghal valaki, akit szeretünk. Én mindenkinél, akit szeretek, előbb sze-
retnék meghalni.

²³ Király István (1921–1989) irodalomtörténész, szerkesztő, 1952-től Kossuth-díjas; 1953. februártól 1956. októbe-
rig a Csillag főszerkesztője.

1954. június 1.

(...) Mít szólsz a pártkongresszushoz? Én sokat tudnék írni róla, mert sok mindent megmozgatott bennem, de most nem szeretek levélben politizálni. Csak slág-vortokban írom meg a gondolataimat, érzéseimet.

– Nagy Imre beszéde jobban tetszett, mint Rákosié. Rákosi önkritikája nem volt elég mély, érzésem, hogy el van szakadva a nép *érzelmi* életétől. Érzésem, hogy Rákosi–Nagy Imre = két irányvonal.

– Nagy Imre beszéde a parasztoknak is tetszett, csak hosszallották.

– Rákosi: a 2. 5 éves terv célkitűzéseinél mért szögezi le, hogy 1960-ig befejeződik a mg. kollektivizálása? Ez a záros határidő ellentmond Engelsnek és Leninnek s a parasztság érdekeinek – az ellenség ki fogja használni, s akadályozni fogja az egyéni parasztok termelékenységének emelését –, mert a *biztonságérzetűket* ingatja meg.

– Rákosi 4 évvel ezelőtt is elmondhatta volna ezt a beszédet – tartalmában is, de főleg hangvételében.

– Lenint többet idézték a kongresszuson, mint Sztálint. Miért?

– Kevés a nő a KV-ben. Egyenjogúság!

– Miért nem „élcsapat” a párt?

– Miért tanították eddig hamisan a prol. dikt. osztálytartalmát? Eddig: a m.o. meg-nem-osztott hatalma, de szöv. a parasztsággal – most:? m-p szövetségen alapuló *szélesebb osztályszövetség*.

– Magyarország sose volt annyira kispolgári ország, mint most.

– Rájöttem, helyes volt nem leváltani Vangyiát, aki a riportom óta rendszeren dolgozik.

– Nagyon rosszul állhat a kritikánk ügye, ha Rákosi mint kulturális életünk egyetlen hiányosságát említi.

– A kongresszuson nem volt vita és túl sok volt a taps.

– A tömegeknek mindenről tudniuk kell. (A főiskolán is.)

82 – Mi volt eddig Magyarországon? A legfontosabb feladat most: a m.o.-t bevonni a hatalom gyakorlásába.

– Pártdiktatúra volt?

– Mi lesz a felduzzasztott államapparátussal?

Ezek a leglényegesebbek, nagyon-nagyon röviden, amik a kongresszussal kapcsolatban eszembe jutottak. Végeredményében tetszett, de *többet vártam!!!*

1955 nyarán átveszi kitűnő diplomáját és az akkori gyakorlatnak megfelelően a munkakönyvét is: a Művelt Nép munkatársává nevezik ki.

1956. szeptember végén hivatalos kiküldetésben Romániába utazik, s már visszaútban, Nagyváradon tudja meg, hogy Budapesten eldőrdültek a fegyverek, leállt a közlekedés. Napokig tart, mire hazaért, a Duna-hidakon őrség. Ménfőre eljutni szinte képtelenség. Hazavergődik, hisz ha valaha, úgy most van szüksége arra, hogy Antheuszként megérinthesse a földet, s erőre kaphasson. Végül az örökkön civódó barát, Bán Róbert utazik le érte, s hozza vissza Budapestre, a szerkesztőségbe.

Utóbb Galgóczi ügy emlékezik, hogy egy november 4-én írt cikke miatt tilalmi listára került, de ezt egyetlen dokumentum sem erősíti meg.

Évekkel később így foglalta össze ezeket az éveket a Bertha Bulcsunak adott interjúban:

(...) Az életem mindig párhuzamosan alakult az ország sorsával. A magyar parasztság 1952-ben válságba jutott, akkor jutottam válságba én is. 1959-ben megalkotották a tsz-eket, a parasztság fellélegzett, én is. Közben én írtam mindenféle novellákat. 1954-ben írtam egy novellát, bevittem a Csillaghoz. Arról szólt, hogy a szerelmet hogyan eszi meg a nyomor. A főszerkesztő azzal adta vissza, hogy nem tipikus történet, de én ráadásul nagyon közepes író is vagyok. Akkor eltűnődtem, hogy egy huszonnégy éves emberről hogyan lehet egyáltalán megállapítani, hogy közepes vagy nem közepes? Ez a válság 1952-től 56-ig egyfolytában tartott. Semmit nem tudtam megírni, ráadásul egzisztenciális problémáim is voltak. 1957 januárjában megszűnt az újság, ahol dolgoztam, és többet nem kaptam állást. Egy

évig 56–57-ben rajta voltam a feketelistán, nem is mertek elfogadni tőlem semmilyen kéziratot. Ha nem Darvas József a filmgyár igazgatója, aki korábban is ismert már, és nem ajánl fel szerződést, hogy írjam össze, mi történt 1956-ban vidéken, akkor egyszerűen éhen haltam volna.

A Pályám emlékezetében ugyanerről így ír:

(...) 1957 tavaszán Darvas József a Hunnia igazgatója riportokat rendelt tőlem. Adott előleget, egy gépkocsit, egy dramaturgot, és leküldött egy hónapra vidékre: nézzem meg egy csomó faluban, mi történt náluk tavaly ősszel. Jártunk Győr megyében, Borsodban, Bács-Kiskun megyében, Zalában, és minden faluban a legilletékesebbel: párttitkárral, tanácselnökkel mondtattuk el az 1956-os események helybeli történetét. Tapasztalataimból riportsorozatot írtam. Darvas József és Simó Jenő fődramaturg kiválasztotta az egyik történetet, és megrendelték forgatókönyvnek. Lelkesen dolgoztunk, a filmgyár is nagy várakozással figyelte munkánkat. Ez lett volna az első film 56-ról. Darvas József azt szokta mondani: Ha jövőre egy film se készül a Hunniában, a magáét akkor is megcsináljuk. – Nem így történt. A többször átjavított kész forgatókönyvet fölküldtük az illetékesekhez, s ők nem járultak hozzá a film elkészítéséhez. A kép, amit a forgatókönyv rajzolt, nem volt azonos azzal a leegyszerűsített, vulgármarxista szemlélettel, ahogyan a középkeletiek az 56-os eseményeket megítélték. A mi falusi tapasztalataink rácáfoltak erre, és a történet falun játszódott. Talán az idő sem volt alkalmas a nagy 56-os válság árnyaltabb, bonyolultabb ábrázolására, nem tudom. De! Az idő sohasem alkalmas, amíg alkalmassá nem teszik valamire...

A kudarcorozat nem ér véget. 1959-ig három alkalommal követ el öngyilkosságot. – Amikor 59-ben sem sikerült, és életben maradtam, azt mondtam, vagy író leszel, vagy a vonat alá fekszel. Elvállaltam a saját sorsomat. (...)

Csak hogy ez a felismerés hatalmas belső-külső küzdelmek során született meg, és soha nem lett fájdalomtól mentes. A Csontos-féle levelezés két utolsó darabját idézzük bizonyágképp.

83

1957. február 17.

Kedves Csontikám!

Természetesen nem dobtam el az első sorok után a leveledet, sőt az utolsó után sem – kár lett volna érte. Eddigi írásműveid közt kimagasló helyet foglal el. Ironikus stílusodat, amely mázsás igazságokkal zsonglőrködik, bármelyik hivatásos újságíró megirigyelhetné.

S ezt nem gúnyból írom, ne hidd – eleinte, természetesen, mérges voltam, de amint látod, elszámoltam néhány napig, hogy objektíven tudjak válaszolni. Komolyan, kitűnő a leveled, kár, hogy ezt a képességedet nem a forradalom vagy ellenforradalom ellen veted be, hanem arra pazarolod, hogy bebizonyítsd egy jajszóról, hogy az nem zene, sőt még csak nem is irodalom. Ezt magam is tudom, Csontikám, csak azt nem tudtam, hogy te, amikor a horgylétem felől érdeklődsz, azért teszed, mert művészi élvezetekre szomjazol, s nem azért, mert tényleg érdekel a horgylétem, pillanatnyilag akármilyen artikulátlan is az a horgylét. Természetesen, ha közölted volna velem igazi igényedet, természetesen nem adtam volna módot magas színvonalú leveled megírására. Amit most már mégiscsak sajnálnék, mert azon túl, hogy jellemed egy új vonással gazdagodott a szememben, nagyon tanulságos is volt a leveled.

Az első tanulság az, amire már fent is céloztam. Heinének van egy epigrammája: Elsírtam néktek bánatomat: ásítva vontatok vállatokat. – Ámde így folytatja: Rímekbe szedtem; ámultatok, bókoltatok és bámultatok. – Ezt régóta tudom, de levelemmel megint eszembe juttattad, s én köszönöm. S ha nem követtem volna el azt az ostobaságot a múltkor, hogy írok neked, akkor mos befejezném. De sajnos, most már muszáj megmagyaráznom magamat.

Azt írod, hogy én a halál-komplexusomban megakadtam a kamaszkornál, holott az emberek többsége, már aki egyáltalán átmege rajta – átmege. Sokkal komiszababb fogalmaztad, s hozzátetted, hogy én még sok mindenben megakadtam,

sajnos, nem sorolod fel, hogy mikben – ezzel kapcsolatban van néhány kérdésem: 1. Nem tudod elképzelni, hogy vannak másfajta emberek is, mint te – pl. József Attila, aki haláláig nem „ment át” rajta? 2. Úgy véled, hogy ez a probléma nékem kedves passzió, időtöltés, gyönyörűség, hogy úgy mondjam: „bűnös szenvedély”? 3. Mit gondoltál, amikor megirtad azt, hogy egycsapásra elmúlik tőle? s mától kezdve mindennap megírok egy himnuszt az élethez? „Legalább tíz levelet tudnék előszedni neked, amelyek ugyanerről szólnak” – írod, s ahelyett, hogy már nem is hiszed „újnak”, de elhinnéd, hogy „panasz”, elintézed ilyen felületes legyintéssel. Csontikám, az egyik ember púppal születik, a másik ember tudóvszre való hajlammal, a harmadik pedig ilyen fájdalmas betegséggel, amit jobb híján dekadenciának lehet nevezni – az nyilván nem jutna eszedbe, hogy az első kettőt kigúnyold vagy elítéld, a harmadikkal miért teszed? mert nem gyakoriak és nem foglalkoztatók rendszerbe az ismérvei? Csontikám, az ember egy adott jellemmel születik, amelynek a struktúráján képtelen változtatni, akkor is képtelen, ha neki ellenszenves a saját jelleme, vagy a jelleméből bizonyos szerkezeti elemek – mi marad hát? Az ember elfogadja magát olyannak, amilyen, sőt – az önvédelem, a kisebbségi érzés, a másoktól való különbözőség tudata néha arra kényszeríti, hogy műuszt plusznak tekintse. De – ellentmondás, de így van – ugyanakkor megköveteli, hogy a barátai, hogy azok, akik szeretik, kritika nélkül elfogadják olyannak, amilyen, a púpjával, a tudóvszével, és megvolt a lehetőségük, hogy a púpos és a tudóvszes embert ne szeressék meg. Enyhén szólva logikátlanság a részükről évek múlva szemrehányást tenni, hogy jó, te még mindig nem nőtted ki a púpodat? Sőt ezzel: jó, neked púpod van? Csontikám, annyi valóságos hibám van, amin tudnék segíteni, ha elhítenék velem, hogy érdemes rajtuk segíteni, pl. fegyelmetlen vagyok, lusta vagyok, szűk az érdeklődési köröm, iszákos vagyok, önző stb. stb. – ha ezeket vetnéd szememre, szégyellném magam és talán változtatnék is rajtuk. De azért szemrehányást tenni, hogy: te, Galgóczi, te Galgóczi vagy – ez, ne haragudj – megaláz és kényszerít arra, ismétlem, csak önvédelemből! – csak azért is büszke legyek arra, hogy Galgóczi vagyok, és könnyedén elnékülözök mindenkit, akinek nem reám van szüksége, hanem valaki másra, akit a maga erkölcsi normái szerint elképzelt magának és családott, ha nem azt találja.

84

Úgy folytatod, hogy még sok minden másban megakadtam, s mivel nem sorolod föl, hogy mi ez a sok minden, kénytelen vagyok magam megkeresni. Sajnos, nem találtam mást, csak azt a komplexumot, amit az emberek szerelem név alatt foglalnak össze. Lehet, hogy elsősorban erre céloztál, Magda – nem szeretném, ha erre céloztál volna. Mert ha van valami, amiért ölni tudok, akkor ez az. Egyébként nem azért van energiám ilyesmivel foglalkozni – ha egyáltalán elfogadnám azt, hogy energián múlik, ugyanis volt alkalmam tapasztalni az ellenkezőjét esztergályozás, aratás és darabírás közben egyaránt – mert jó dolgom van, hanem mert nincs semmi dolgom. Mint tudod, állás nélkül vagyok, és sajnos, semmi olyan állásra nincs kilátás, amelyből meg tudnék élni. Ti. abból, hogy szövőtanuló legyek, nem tudnék megélni. A szakmáimból pedig nincs kereslet. Ha tudsz Szegeden dramaturg, újságíró, könyvtáros vagy tisztviselői állást, nagyon leköteleznél, ha közölnéd velem, s egyúttal azt is kipróbálhatnád, hogy amikor rossz dolgom van, milyen gondolataim vannak, és mivel „érek rá” foglalkozni.

Ami az „elhivatottságról” és a „kóklerségről” mondasz – nézd, Tolsztojnak könnyű volt kitalálni bármit, ezt is, ti., neki tényleg nem volt semmi más dolga egész életében, mint hogy „kitaláljon”. (Mellesleg, ebből a sok szabadidőből – ami végül is egyik formája a szabadságnak – születtek, születhettek a művei is.) Elmélete azonban a saját helyzetéből fakadó felületes „kitalálás”, és ráadásul veszélyes is. Természetes, hogy első a mondanivaló, ezt senki nem tagadja. De Csontikám, menjen el a Tolsztoj parasztnak, dolgozzon kint a földön reggel 6-tól este 11-ig (tudniillik ez vár rám), és akkor „feszítse szét” a mondanivaló. Ha akkor is szétfeszíti, le a kalapom, és elmegyek parasztnak. Vagy pedig bízza magát Tolsztoj a saját elméletére, és ne szenteljen mindennap 4–5 órát arra, hogy olvasson, tanuljon, hanem amikor jön az „ihlet”, a „szólni muszáj”, akkor írja meg a Háború és békét. Ha akkor megírja: le a kalapom, és nem olvasok el naponta 300 oldalt, mint eddig,

és nem kívánok Párizsba, és Velencébe és Oxfordba utazni. Az irodalomtörténet tanúsága szerint eddig még csak a költők engedhették meg maguknak a nyomort – a műveletlenséget azok sem! –, de a prózához idő kell, vagyis szabadság. Móricz Zsigmond kétszer ilyen nagy író lenne, ha nem hajszolja a pénzt, és több gondot fordít a műveire. Az „elhivatottságot” pedig nem abban az értelemben használtam, ahogy kigúnyolod, hanem pontosan olyan értelemben, ahogy a Tolsztojt idézed: vagyis biztos vagyok benne, hogy van mondanivalóm, tehát írónak kell lennem. Valamikor, amikor írni kezdtem, szintén biztos voltam benne. Aztán jött a marxizmus, a főiskola, a nevelés, jöttek a saját novelláim, amelyekben egy töredékét sem tudtam kiírni annak, ami kínzóan foglalkoztatott, ami én voltam, vagyis „mondanivalóm” volt, és ráadásul az írásaim nem is tetszettek, szóval se nekem, se az olvasónak nem kellett – és elkezdtem kételkedni magamban. Annyira tehetségtelen nem voltam, hogy karriert tudtam volna csinálni – viszont annyira nem voltam felnőtt sem, hogy a hazug külső és belső korlátokat szét tudtam volna törni mindjárt az első kételynél. 52 karácsonya óta a tudathasadás állapotában élek: voltak a novelláim, a legjobbak is, az Éva, a Juli néni is, amelyek nem én voltam – és voltam én, aki nem tudott novellákat írni, csak verseket – egyet te is ismeresz, a „csak reggelig”-et –, de verseket is csak jobb esetben, a rosszabbik esetben csak inni tudott és sírni. Csoda, hogy kételkedtem az „elhivatottságomban”? A nyáron aztán írtam egy tragédiát. Jobb, mint a legjobb novellám, de még mindig nem „irodalom”. A téma, a mondanivaló nagy és emberi, az egyik szereplő, pontosabban: a főszereplő is (tudniillik az ő kedvéért írtam meg az egész darabot, amely nem róla szól), de a valóságábrázolás kicsinyes és naturalista.

Akkor nem tudtam, de most már látom, hogy a darab mintegy összefoglalója és lezárója egész eddigi tevékenységemnek. Félig már én vagyok. Félig. Ha nem jön a forradalom, nyilván eltartott volna még néhány hónapig, hogy a maradék korlátokat is összetörjem. De jött. És azóta tudom, hogy ezután az életben vagy nem írok egy sort sem, vagy csak és kizárólag azt írom, ami én vagyok, vagyis ami a mondanivalóm.

Hogy ezek szülehetnek vagy napvilágot láthatnak 2–3 év múlva is – úgy véled. A „napvilág” kb. egy éve egyáltalán nem érdekel, mért érdekelne ezek után? Ami ma írás, az írás lesz tíz év múlva is – ha tíz év múlva nem lesz írás, akkor már ma tűzbe vele. De a születésük – itt tévedsz – nem várhat 2–3 évet. Nem várhat, mert – mint írtam már – túl sokat vesztettem az elmúlt években, s ezeket sürgősen pótolnom kell. Tanulnom kell, Csonti, irodalmat, filozófiát, nyelveket, más népeket – muszáj tanulnom, mert nagy író csak az lehet, aki a kora műveltségi színvonalán áll.

Minden perc, amit másra fordít az ember – veszteség. Másrészt pedig azért nem lehet várni a megírásukkal, mert a próza – tehetséges emberről lévén szó – mesterség. A nyelvvel való bánás mestersége, többek közt. A hegedűművésznek minimum 3 órát kell gyakorolnia naponta, hogy ki ne jöjjön a tréningből. Az írásra ezt nem értem ilyen mechanikusan – de kell hogy mindig módjában legyen írni az embernek, amikor van mondanivalója. Ha a hegedűművészt arra kényszerítik, hogy utat építsen vagy szőjön 2–3 évig, bizony vagy elkallódik, vagy csak iszonyú erőfeszítéssel tudja újra elérni a saját színvonalát.

Mért vagyok én most kétségbe esve? Mindazon túl, amiért ma Magyarországon minden becsületes ember kétségbe van esve? Hát kérek, ilyen profán dolog miatt, mint a jövőm, ami a mindennapi kenyér és a szabadidő formájában jelentkezik. Sajnos, nincs se férjem, se feleségem, aki eltartson. A szüleim csak kenyeret adnának, szabadidőt nem! Persze, felajánlhatnám szolgálataimat a Népszabadságnak, mondván: csak egy-két hónapra vagy évre adom el magam, s csak azért, hogy aztán írhassem a műveimet, amelyben elitélek minden erkölcselenséget, a megalkuvást is. Csak tudod, furcsa dolog a megalkuvás – az ismerőseimen tapasztaltam. Olyanféle, mint amikor a selyemharisnyán fölszalad egy szem, csak nem lehet fölszedni. Az ember észre sem veszi, továbbszalad, s a végén csak a semmi van a kezében, ami sok-sok fölszaladt szemből tevődik össze. „Már az is opportunizmus, ha az ember nem lesz öngyilkos?” – kérdezed. Isteni kérdés, nehéz rá felelni.

Mondd, mennyivel jobb az öngyilkosságnál az, hogy az ember eladja a jövőjét, a céljait azért, hogy vegetálhasson?

Bármilyen misztikusan írtam meg a múltkori levelem, vehetted volna magadnak a fáradságot, hogy beleképzeljed magad a helyzetembe. Ami pedig a József Attila-verset illeti:

„Ha ezt a szót hallom;
magyar,
Szűk lesz a német mente rajtam”

Pontosan így vagyok a „modern” szóval. Először is, ha nem vetted volna észre, József Attila jócskán megelőzte a korát, még a „fasiszta kommunizmust” is megjósolta és átérezte. (Világosítsd föl) Többek közt aktualitása miatt fogott meg idézett verse is – (Ne hódolj és ne hódíts, ne csatlakozz a hadhoz. Maradj fölöslegesnek – vagyis ne akard megváltoztatni a világot, még a magyarságot sem, mert úgysem tudod, mert nem lehet stb.) – és hiába kutatom át pl. a modern francia lírát, Apollinaire-t, Duhamelt, Eluard-ot, Superville-t, Valeryt, József Attilánál modernebb költőt nem találok, hacsak nem expresszionista-dadaista hülyeségekben és írásjelek mellőzésében vélem fölfedezni a „modern”-séget, amely mint a járvány, úgy pusztít a mi főiskolásaink körében is. Egy-két évvel ezelőtt én is megkaptam ezt a járványt, ki is gyógyultam belőle, azóta tudom, hogy realistának kell lenni s nem „modern”-nek, vagyis a mai embert kell ábrázolni, mai körülményeivel együtt, és semmivel sem többet. Formailag természetesen meg lehet tanulni az úgynevezett modernektől mindent – de nagy író csak a realista lehet, vagyis aki a „termelési eszközöket odakint és az ösztönöket idebent” együtt tudja „véges-végtelenné” mélyíteni.

86 Persze azért hálás lennék, ha megmagyaráznád pontosan, mit értesz ezen a büvös szón: modern – mert nekem már nincsenek előítéleteim, Sartre filozófiáját éppolyan befogadásra készen veszem a kezembe, mint Freudot vagy Engelst. Sajnos, ami Sartre-nál is „modernebb”, azaz maibb, azt nem ismerem az európai irodalomból és filozófiából, de feltételezem, hogy te sem, egyszerűen mert nem lehet hozzájutni.

Csontikám, nem találok egyebet a leveledben, amire reagálhatnék. Kicsit hosszúra nyúltam, és semmiben sem értettem veled egyet – de azért ne haragudj. Ha válaszolsz, nagyon szívesen vitatkozom veled tovább is. Nem kell félned, nem esem többé abba a hibába, hogy „lelki pongyolában” mutatkozzam előtted.

Egyébként köszönöm a meghívásod, de nem megyek Szegedre. Részint nincs rá pénzem, részint meg nem akarok egy bizonyos szegedivel találkozni. Tudom, hogy nem muszájna, de félek, hogy ha már ott vagyok, nem tudnám megállni. Tudom, hogy hazugság lenne – mint ahogy 3 évvel ezelőtt is az volt –, de mint ahogy akkor sem tudtam megállni, most sem tudnám. Inkább nem teszem ki magam efféle felesleges időtöltésnek.

Egész családotad szeretettel üdvözlí
Erzsi

1958. ápr. 8.

Kedves Magda!

Tavaly, febr. 4-én írtál nekem utoljára levelet, amire én azonnal és vérig sértve válaszoltam. Emlékszel? Az imént egy félbehagyott novellát kerestem a papírjaim közt, és kezembe akadt ez a levél is. Nem akartam elolvasni, mert emlékeztem a szégyenre, amit akkori olvasása okozott – aztán mégis elolvastam. Most már minden tükröt el tudok viselni, s az elmúlt évben annyi megalázó tükörbe néztem, gondoltam, ez sem lehet megalázóbb. Nem is az. Sőt. Igazságod ugyan a tényekben semmi sincs – ma is az a véleményem –, de fölfedeztem, amire akkor süket volt a fülem: hogy ezt a levelet végeredményben mégiscsak szeretet és jóindulat íratta veled. Segíteni akartál rajtam a kíméletlenséggel, s én ebből csak a kíméletlenséget éreztem, s nyilván viszonztam is a levelemben. Éveken át sírtam, hogy senki sem ért meg engem – s ilyenkor lelepleződik, hogy én sem értek meg

másokat. Azt hiszem, gyógyíthatatlan egoisták és reménytelenül öntörvényűek vagyunk mi mindnyájan. (Kivéve a boldog szerelmeseket, ha ugyan vannak ilyenek, te nyilván jobban tudod.)

Szóval, egyrészt azért írok, hogy akkori levelem korigáljam. Másrészt, hogy akkori képemet korigáljam. Ami erre indít, az olyan összetett érzés, amit én most nem bontok elemeire, mindenesetre megtalálható benne a nosztalgia egy régi barátság után, az exhibicionizmus és a kisebbségi érzés is, és biztom, hogy egy csomó egyéb is. Majd te kielemez, ha érdekel. Bár fogalmam sincs, hogy ez az egész Galgóczi-kép egyáltalán érdekel-e? De ha nem – tudod, a levél udvarias műfaj. Olvasatlanul is félre lehet tenni.

Szóval, Csontikám, 27 és fél éves vagyok, s eljutottam odáig, hogy tudomásul vegyem önmagamát. Nem vagyok egészséges ember. Nemcsak azért, mert homoszexuális vagyok – bár ez önmagában is determinálja az embert, magányos jelenét és perspektívtalan jövőjét –, hanem, mert tényleg skizofrénias vagyok, jelenleg a második fokán a skizofrénianak (még három hátra van), összes járulékkal és következményével együtt. S nem jótanácson, nem akaraton és nem nevelésen múlik, hogy ez továbbfejlődik-e, s mikor, s milyen iramban. Én annak idején azért hagytam abba a novellaírást – tulajdonképpen 53-ban, a Juli nénnel –, mert éreztem, hogy ami sokkal jobban foglalkoztat és gyötör, az ezekbe a témákba nem fér bele, csonkán adni viszont már tovább nem tudtam magam. Éveken át aztán elvetéltem vagy elhibáztam mindent, amit meg akartam írni. Kénytelen voltam áttérni a versíráásra, hogy meg ne fulladjak. Most van egy kötetre való versem, ami megjárta az összes kiadókat, mindenütt azt mondják rá, hogy a fiatalok közt a letehetségesebb és legegységesebb vagyok, de nem lehet kiadni, mert olyan beteg és olyan pesszimista világgép bontakozik ki belőle, ami ma nem kell. Ha érdekelnek, küldök néhányat, mutatóba. Néhány héttel ezelőtt a Hunnia visszaadta a forgatókönyvemet, amin fél évig dolgoztam, s már a legutolsó fórum, a dramaturgiai tanács is elfogadta, az utolsó fillérig ki is fizették, de mikor ki kellett volna adják az előkészítési engedélyt, valami főkos rájött, hogy jobboldali, nem kell megcsinálni. Biztosra mentünk – a rendezőm meg én –, mert a téma még januárban is, a dramaturgia tanács ülése idején úgy kellett a gyárnak, mint egy falat kenyér. Most itt álltam pénz, állás és terv nélkül (egyébként nem bánom, mert nem rossz ugyan a forgatókönyv – a Juli nénniből írtam –, de nem szívügyem). Valamit kellett csinálnom – mert öngyilkos ügyebár, nem lehettem –, két hét alatt írtam öt novellát és egy kisregényből 28 flekket. Persze, mind régi téma volt, sőt mind olyan, ami sokkal jobban érdekel annál, hogy szerveződnék-e a tévészék Magyarországon. Vagyis, Csontikám, a versek után, négyéves kínlás után prózában is kezdtem megtalálni magamat. (Képzeld el, már *felülről* tudok írni a homoszexualitásról is, ami miatt pedig nekem halálomig kisebbségi érzésem lesz.) A novellákat odaadtam egy olyan lektornak, akit kitűnőnek tartok, és nagyon felületesen ismer engem; kíváncsi voltam, mit olvas ki belőlük. Rólam, persze. Azzal adta vissza, hogy olyan szuggesztíven tudok írni, ahogy csak 10–20 író Magyarországon, de soha nem lesz belőlem nagy író. Egyrészt, mert a témáim nem témák, hanem patológiai esetek. Másrészt, mert olyan pesszimista világgépet sugalmaznak, hogy ezeket olvasva csodálkozni kell, hogy az emberiség mért nem irtotta ki magát húszezer évvel ezelőtt. (Ami azt illeti, én is csodálkozom rajta.) Az embereim hulló falevelek, amiket láthatatlan (fetiszizált) társadalmi erőkből érre-arra, senki nem akar semmit, mindenki szerencsétlen (a gyilkos is), és senki nem tehet semmiről. Az írónak nincs etikája, mindenkit egyformán belülről ábrázol, egyformán megért s egyformán fölment, csak azt a láthatatlan szörnyet ítéli el. Nem tragédiák az írások, hanem szerencsétlenségek. Sívár, pokoli élet, és seholl semmi cél, semmi reménység.

Ezek után egyenként mutogattam a novellákat, és eddig hármat el is fogadtak, bizonyára nem értették meg őket teljesen. Én mindenesetre addig nem hiszem el, hogy megjelennek, míg nem látom őket. Egyet nem vittem szerkesztőségnek, kimondottan beteg témája miatt, az ötödikből pedig ellenséges politikai mondanivalót olvastak ki. (Én igazán nem szántam beletenni.) Ha megjelennek, elolvasod őket, ha nem jelennek meg, esetleg elküldök kettőt. Ha – érdekel.

Most az a helyzet, Csontikám, hogy 31 novellám van elkezdve s félbehagyva. (Az előbb is egy olyan három flekket kerestem, amit sürgősen meg akarok írni.) Ezeknek a javát én most már meg fogom tudni írni, mert megtaláltam magamat. De nem lesz kiadó, aki kötetben megjelenesse őket, mert tényleg betegek és tényleg pesszimisták, és egymás mellett különösen riasztóak. Másfajta témám pedig nincs – illetve, ami másfajta, az az én számomra nem téma. Én pedig nem tudok megalkudni – egyszerűen azért nem, mert se a siker, se a pénz nem ér meg annyit a számomra, hogy öt flekket kieroszakoljak magamból, ami nincs bennem, vagy hogy tíz percig szégyelljem magam. Elődeim között voltak Tolsztojok és Proustok, az egyik a világot akarta kifejezni, a másik csak önmagát. Én ehhez az utóbbihoz tartozom. (Úgy hívják, hogy lírai alkat.) Az egyetlen, amiért érdemes élni, ha már megszülettem az, hogy ne haljak meg. Hogy megörökítsem azt az egyéniséget, amit még nem írt meg senki és nem fog megírni senki, mert nem volt és nem lesz többé ilyen egyéniség: a magamét. De mit csináljak, ha ez az egyéniség beteg és korszerűtlen? Nekem ugyan az a véleményem, hogy egy kicsit minden ember beteg, és hogy az egész földgömb az imperializmus korát éli – de gondolhatod, hogy ebben nem osztozik velem a Benke Valéria.

Ez az Csontikám, amit tavalyi leveled olvastán meg kellett írnom. Érdekelne a véleményed – bár azt se tudom, van-e még benned valami hajlandóság-maradék arra, hogy nekem írj. Egyébként állás nélkül vagyok – 56. nov. 4-én megjelent egy riportom, és büntetésből nem helyeznek el –, s egy év óta minden hónapban úgy érzem, hogy ezt a hónapot anyagilag már nem bírom ki. Most is úgy érzem. Már nem tudom hova redukálni az igényeimet. Az italtól már tavaly nyáron leszoktam, a ruháim leszakadtak rólam, s amik még nem, azok a zálogházban vannak, főtt ételt hetekig nem eszem, legfeljebb teát. Tavaly volt egy jó szerelmem, de október óta megint reménytelenül epekedek, mert sajnos szerelem nélkül éppúgy nem tudok élni, mint Stendhal.

88 A szüleimhez, és Pesten is az emberekhez anyagi és ruházkodási okok miatt nem járok, börtönbe csukott barátaim helyett nincsenek újak. Van olyan nap, hogy senkivel sem beszélek, legfeljebb egy-egy mondatot olvasok föl hangosan, jó-e a ritmusa. Az idegeim olyan érzékenyek, hogy szinte kilógnak belőlem, pedig feketét nem iszom naponta egy duplánál többet. A filmért kaptam 20 000 Ft-ot, ebből éltem tavaly egész évben, és sajnos, sok ráment a szerelemre is. Pénzre, biztos pénzre kilátásom sehonnan. Adósságom nincs, de nem is tudok csinálni, nincs kinél. Írok, olvasok és fűtöm a kályhámot – ebből áll az egész életem. Ha két napra megakadok az írásban, föl akarom akasztani magam. Amint látod, nem sokat változtam. Az egyetlen, ami számottevő változás: most már megvagyok anélkül is, hogy bárkinek is panaszkodjam. Azt hiszem, ezt is csak azért bírom ki, mert nem iszom, s kifelé nem tudnak fölszakadni a kontrolljaim. Mert sírógörcsöm bizony, sokszor van.

Ha untad, Csontikám, ne haragudj. Ha nem untad, örülök neki. Annak is örülnék, ha válaszolnál... te hogyan érzed magad ebben a világban, amely minden világok közt a legrosszabb? Hogy van a fiad? És Szeged hogy van, az a ronda kis város?